

Problemi prevođenja razgovornog leksika u dramskoj poemi Lesje Ukrajinke "Boljarka"

Barać, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:209043>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ISTOČNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI

KATEDRA ZA UKRAJINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Ivana Lučića 3

KRISTINA BARAĆ

DIPLOMSKI RAD

**PROBLEMI PREVOĐENJA RAZGOVORNOG LEKSIKA U DRAMSKOJ POEMI
LESJE UKRAJINKE „BOLJARKA“ („BOJARYNJA“)**

Mentor: dr. sc. Tetyana Fuderer, izv. prof.

Zagreb, 2018.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1 Життєвий та творчий шлях Лесі Українки.....	6
Розділ 2 Переклад драматичної поеми Лесі Українки <i>Бояриня</i> з української мови на хорватську.....	9
Розділ 3 Переклад розмовної лексики з української мови на хорватську (на матеріалі перекладу драматичної поеми Лесі Українки <i>Бояриня</i>).....	77
3.1 Розмовний стиль та розмовна лексика.....	77
3.1.1 Розмовно-побутова лексика.....	78
3.1.2 Просторічна лексика.....	78
3.1.3 Фразеологізми.....	80
3.2 Аналіз способів перекладу розмовної лексики з української мови на хорватську (на матеріалі перекладу драматичної поеми Лесі Українки <i>Бояриня</i>).....	81
3.2.1 Способи перекладу розмовно-побутової лексики.....	81
3.2.2 Способи перекладу просторічної лексики.....	88
3.2.3 Способи перекладу фразеологізмів.....	91
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
РЕЗЮМЕ.....	98

ВСТУП

«Хто вам сказав, що я слабка,

Що я корюся долі?

Хіба тремтить моя рука

Чи пісня й думка кволі?»

Леся Українка

XIX століття становить переломну епоху як у політичному та історичному, так і в літературному контексті України. Це був період корінних змін у самому суспільстві. Тому Віра Агеєва, найвідоміший критик творів Лесі Українки, авторку називає поетесою зламу століть.

Проте не тільки Л. Українка була такою поетесою, а ціла плеяда жінок-інтелектуалок свою славу виправдувала щоденною діяльністю: Наталя Кобринська, Уляна Кравченко, Ольга Кобилянська, Любов Яновська. Їхніми попередницями були Марко Вовчок, Ганна Барвінок, Олена Пчілка (мати Лесі Українки). Усі вони брали участь в процесі становлення жінки-письменниці в патріархальному суспільстві.

Демократизм Лесі Українки, її любов до народу, замилювання фольклором засвідчують її прагнення до благородних ідеалів визволення батьківщини з колоніального ярма.

Особливості творчого методу письменниці пов'язані з втіленням ідеалів, що здійснюється відповідно до поетики модерну. В цьому контексті доцільно відзначити деякі спостереження дослідників, щодо стилістичних норм прози доби модерну. Так, Є. Мелетинський, визначаючи якісні зміни, які відбулись у жанрі новели кінця XIX – початку XX ст., вживає термін *інтеріоризація дії*, що означає перенесення акценту із зовнішніх подій на внутрішні душевні зрушення, зміни, яких зазнає герой (Подлісецька 2015: с. 76).

На думку О. Подлісецької, як у прозі, так і в драматургії Лесі Українки важливою бачиться увага до жіночої психології, до аналізу глибинних емоційних станів, тобто всього того інтимного світу, яким патріархальна традиція нехтувала. Таким чином, звертаючи увагу із зовнішніх елементів на внутрішні, Леся Українка активізує читача до співпраці, щоб він зрозумів, як кажуть її герої, цю *сутужну українську справу* (Українка 1910: с. 147).

Відомо, що в такій боротьбі за національну ідентичність найміцніша зброя – це мова. Багатство мови Лесі Українки можна бачити в кожному її творі, як у прозі, так і в драмі та поезії. Через свій неоромантичний світ вона намагалася показати конфлікт російської та української культур. Її герої розмовляють розмовною мовою, і таким чином авторка змальовує їхні характери та середовища. Зважаючи на те, що розмовна мова грала велику роль у збереженні національної української ідентичності та традиції, у запропонованій дипломній роботі ми вирішили на матеріалі власного перекладу проаналізувати способи перекладу розмовних елементів.

Драматична поема *Бояриня* допомагає хорватському читачеві зрозуміти питання історії, культури та мови України. Видається прикметним, що Леся Українка акцентувала руйнування тіла головної героїні як метафору періоду Руїни, тобто як руйнування державності, свободи та національної ідентичності. Леся Українка своїм майстерним талантом показала, як українська народна розмовна мова її героїв також повільно страждала через ідею пристосування людини до середовища, у якому вона живе.

У процесі перекладу *Боярині* Л. Українки постало питання: як перекласти українську розмовну мову, не втративши її різні конотативні значення?

Незважаючи на те, що це питання завжди залишатиметься актуальною проблемою в процесі перекладу, ми намагалися наблизити хорватомовному читачеві українську справу, використовуючи наступні словники: *Українсько-хорватський або сербський словник* А. П. Коваль і А. Менац (1979), *Хорватсько-російсько-український фразеологічний словник* А. Менац і Р. Тростинської (1993), *Російсько-хорватський словник* Р. Полянца і С. Мадатової-Полянец (1987), а також *Словник української мови* (1970 – 1980).

Мета дипломної роботи – збагатити скарбницю хорватської перекладної літератури перекладом драми Лесі Українки, яка до цих пір не була перекладена хорватською мовою. Крім цього, завдання дипломної роботи – проаналізувати способи перекладу розмовної лексики в цьому творі.

Практичне значення роботи. Багатий матеріал, зібраний у ході перекладу художнього твору та його аналізу, може бути використаний для вивчення як мови творів Лесі Українки, так і для літературознавчого аналізу цієї драматичної поеми, а також ця дипломна робота може бути основою майбутніх досліджень часткової теорії

перекладу, зокрема проблеми перекладу творів, в яких розмовна лексика є важливим засобом стилізації.

Структура роботи. Дипломна робота містить вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел та резюме хорватською і англійською мовами.

Основний зміст роботи. У першому розділі подано факти з життя Лесі Українки та стисло схарактеризовано її літературну творчість.

У другому розділі подано переклад драматичної поеми Лесі Українки *Бояриня* з української мови на хорватську.

Третій розділ присвячений перекладу розмовної лексики з української на хорватську мову на матеріалі перекладу драматичної поеми *Бояриня* і складається із двох підрозділів, у яких з'ясовано обсяг понять *розмовний стиль* та *розмовна лексика*, подано загальну класифікацію розмовної лексики, запропоновано аналіз способів перекладу розмовної лексики та висвітлено проблему перекладу *фразеологізмів* на матеріалі драматичної поеми *Бояриня* як різновиду розмовної лексики.

У **Загальних висновках** подано підсумки спостережень щодо предмета дослідження.

Список використаної літератури містить перелік усіх джерел, використаних при написанні дипломної роботи.

Резюме дипломної роботи подане хорватською та англійською мовами в кінці роботи.

Розділ 1 Життєвий та творчий шлях Лесі Українки

Леся Українка народилася 25-ого лютого 1871 р. у м. Новограді-Волинському. Письменниця називала Волинь *рідним куточком*, а відомо, що там і почала любити світ природи, про який вона часто писала. Зважаючи на те, що її рідне місто входило до складу Російської імперії, не дивно, що Леся Українка там усвідомила себе українкою і обрала псевдонім Українка. Її справжнє ім'я – Лариса Петрівна Косач.

Її батько, Петро Косач, був юристом, а її мати, Ольга Косач, була письменницею, яка писала під псевдонімом Олена Пчілка. Це була шляхетна родина, а атмосфера, у якій жила Леся Українка, була висококультурна. Михайло Драгоманов, дядько Лесі Українки по матері, був організатором демократичного руху. Відомо, що родина Лесі Українки підтримувала зв'язки з І. Франком, М. Лисенком, М. Старицьким, О. Кобилянською та іншими представниками української інтелігенції ХХ-ого століття, які мали великий вплив на молоду авторку.

Л. Українка з народження була обдарованою дитиною. У чотири роки навчилася читати, у п'ять – писати й komponувати музичні п'єски, в шість – вишивати, у дев'ять взялася до літературної творчості, у тринадцять почала публікуватися під своїм псевдонімом, у дев'ятнадцять написала для молодших сестер підручник *Стародавня історія східних народів* (Крайнікова 2008: с. 4).

На жаль, вже з 9 років захворіла. Тридцять років Леся Українка слабувала на туберкульоз. Усе розпочалося 1881-ого року, коли у Луцьку під час обряду посвячення води в річці Стир вона застудилася на сильному морозі. Вона терпіла великі муки: болісні лікувальні процедури, операції, протез, ліжковий режим. Незважаючи на те, що Леся Українка була хвора тілом, вона була міцна духом і тому сприймала свою хворобу як випробування, яке загартовує характер. Відомо, що її життєвим кредо, яке вона пояснила в своїй поезії *Contra spem spero!* було: «*Без надії сподіваюсь!*».

Через її війну з хворобою, як вона писала, вона мусила отримати домашню освіту: з нею працювали батьки, а пізніше вона навчалася в Києві під керівництвом приватних учителів. Її навчальна програма була наближеною до програми чоловічої гімназії: історія, мови, мистецтвознавство, світова літературна класика (Крайнікова 2008: с. 5).

У дитинстві Л. Українка була нерозлучна з братом Михайлом: вони любили читати, а також розігрувати сценки з грецьких міфів, їх вабили мандри, далекі краї і країни, минулі епохи та героїчні вчинки.

Коли Косачі бували в Луцьку, Леся з братом Михайлом багато часу проводили на території середньовічного замку Любарта. Вони знали його історію та оповіді про нього.

Батьки всіляко заохочували духовний розвиток дітей, зокрема дбали про ознайомлення з народними традиціями. Улітку 1876-ого р. мати разом із Лесею та Михайлом відпочивали в селі Жабориці, де Леся Українка вперше почула розповіді про мавку, а там також слухали веснянок. У 1884-ому р. мати завезла їх до села Скулина, де вони відвідали урочище Нечимне. Там Леся Українка почерпнула дивовижні легенди про місцеве бездонне, як говорили селяни, лісове озеро. З тих дитячих, але сильних вражень пізніше зродився літературний шедевр *Лісова пісня* (Крайнікова 2008: с. 6).

Леся Українка працювала також як науковець, перекладач, літературний критик та публіцист, а її чоловіком був Климент Квітка, український музикознавець-фольклорист. Перекладацькою діяльністю вона боролася проти дилетантизму: «*Я надіюсь, що, може, як більше знатимуть українці чужу літературу, то, може, згине з нашої літератури отой невдалий дилетантизм, що тепер панує в ній*» (До Драгоманова, Відень, 17-ого жовтня 1891 р.). Тому вона перекладала різні твори відомих авторів: М. де Сервантеса, Ф. Петрарки, О. де Бальзака, Вольтера, Ж. Ж. Руссо.

Відомо, що Леся Українка багато подорожувала (Крим, Італія, Греція, Литва, Австрія, Швейцарія, Болгарія, Єгипет, Грузія), але це не були розважальні туристичні маршрути, бо це місця її лікування. Проте кожна така поїздка приносила знайомства з музеями, театрами і архітектурними пам'ятками. Навіть назви її поетичних циклів несуть ідею мандрів: *Подорож до моря*, *Кримські спогади*, *Кримські відгуки*, *Весна в Єгипті*, *З подорожньої книжки*, але чужі країни не затьмарили любові до рідної землі (Крайнікова 2008: с. 8).

Н. Зборовська в студії *Моя Леся Українка* підкреслює, що такі риси, як вітальність, волелюбність, індивідуалізм, творча самореалізація, характерні для поведінки, світобачення Лесі Українки та її героїнь, – властивість не просто *жінки*, а *жінки-українки*. Така конкретизація фемінізму в його національному варіанті є актуальною для з'ясування специфіки вітчизняного феміністично-критичного дискурсу: ключова для західного фемінізму ідея рівності чоловіцтва та жіноцтва, дійсно, не була на українських теренах украй важливою, на відміну від утвердження вітального потенціалу жіноцтва з його жертівністю, любов'ю та духовною силою (Шаф 2015: с. 3).

Висока духовна культура письменниці засвідчена і в драматичних творах *Блакитна троянда*, *У пуці*, *Одержима*, *Бояриня* і *Кассандра*. Українську літературу збагатили і збірки її поезій: *На крилах пісень*, *Думи і мрії*, *Відгуки* та прозові твори, як наприклад, *Така її доля*, *Метелик*, *Жаль*, *Щастя*, *Голосні струни*, *Пізно*, *Над морем*, *Ein Brief ins Weite*, *Розмова* і т.д.

Л. Українка вважала, що для сприймання художнього твору не важливо, яким є автор – молодим чи старим, хворим чи здоровим. Головне – сам твір (Крайнікова 2008: с. 8). Про важливість творів Лесі Українки свідчить і *Літературна премія імені Лесі Українки*, яка з 1970-ого року присуджується щорічно за глибокоідейні та високохудожні твори для дітей, які сприяють вихованню підростаючого покоління і здобули широке громадське визнання (Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р.).

Розділ 2 Переклад драматичної поеми Лесі Українки *Бояриня* з української мови на хорватську

Boljarka

I

Vrt pred kućom ne tako bogatog, ali uglednog pukovnika Olekse Perebijnog. Na izlazu iz kuće u vrt nalazi se veliki trijem koji se proteže uzduž čitavog zida. Na trijemu se nalaze stol i stolčići; stol je postavljen za večeru. Stara Perebijniha, pukovnikova žena, dotjerava stol, a pomažu joj kći Oksana i služavka. Kroz vrt do trijema stižu Perebijnij i Stepan, mladić u moskovskoj boljarskoj odori, iako mu se na licu jasno vidi da nije Moskalj¹.

Perebijnij

(gostu)

Sve je to moja žena žustro zgotovila!

Pogledaj, već je i večeru priredila,

dok smo mi na groblju

Markove konake pričali.

gđa Perebijniha

(silazi s trijema ususret gostu)

Boljaru, dobrodošli!

Stepan

(naklanjajući se)

Rado bih, poštovana gospodarice, ali ne smijem.

Kad se stari boljari ne bi srdili,

već bih se ja odavno od njih odvojio.

Perebijnij

¹ Rus (op. prev.).

Za njih se ti ne brini. Njih je sudac pozvao na prijem,
a ja sam tebe pozvao kod nas. Ja ću im osobno reći
da sam se malo razbolio pa ne mogu ići na prijeme,
a Stepana bih, zbog davnog prijateljevanja s njegovim ocem,
htio ugostiti u svojoj kući.
On je mladić, još mu nije do sudjelovanja na velikim prijemima.
Očito je boljarima miris medovine i varenuha² već popravio raspoloženje pa kažu:
„Neka mladac bude kod tebe ako treba i do odlaska.
Što će on nama?“

Stepan

Hvala vam, gospodine!
(penje se na trijem s gospodarima)

Perebijnij

Naredit ću štitonoši
da nam donese tvoje stvari i zarobit ću te dok te boljari ne oslobode.

Stepan

O, Bože! Takvo mi je zarobljeništvo milije od slobode.

gđa Perebijniha

(Oksani)
Idi, samo, kćeri, tamo pošalji Semena.
(Oksana izlazi i netom se osvrće)

Stepan

Nadam se da vam ne smetam...

gđa Perebijniha

Zašto bi! U našoj kući ima još mjesta za goste!

Perebijnij

Ti, sinko, kod mene zaboravi na sve manire.
Tako je sa mnom tvoj pokojni otac prijateljevao,

² Ukrajinska rakija od meda i suhog voća (op. prev.).

a zajedno smo i bili kozaci.

(Posjedne Stepana pa i sam sjedne za stol. Oksani.)

Kćeri, ti bi nas mogla prvo poslužiti.

(Oksana natoči dvije čaše iz buteljice – ocu i gostu.)

Oksana

Boljaru, izvoli, posluži se.

Stepan

(uzevši čašu, ustaje i nakloni se Oksani)

Bog ti dao, gospođice, sreće i zdravlja!

Oksana

Ispijajući, nazdravi.

(Stepan, ispivši čašu, ponovno sjeda, Oksana poslužuje oca. Svi večeraju.)

Perebijnij

(Oksani)

A on te na početku nije prepoznao, znaš?

Pitao je: koja to gospođica barjak nosi?

Oksana

(smješkajući se i pogledavajući Stepana)

Kada?

Perebijnij

Kada si na blagdan Duhova

bila u procesiji s drugaricama.

Stepan

Ti uvijek nosiš barjak?

Oksana

(samouvjereno)

Naravno.

Ja sam prva drugarica u ženskoj bratovštini.

Perebijnij

(šaljivo namignuvši)

To više nije ona mala Oksanica
koja je nekad namatala nit na vretena.

Oksana

Još uvijek imam ta vretenca...
(Zasramivši se, ušuti.)

Stepan

(veselo)
Ma zar?

Oksana

(Prekidajući za nju beznačajan razgovor. Majci)
A gdje je, mama, naš Ivan?

gđa Perebijniha

Ta gdje? Na ulici s društvom.

Ivan

(Oksanin brat, mladi kozak, ulazi u kuću.)
Ma ne, tu sam. Daj mi, majko, jesti.

gđa Perebijniha

Ti bi najprije mogao pozdraviti gosta!

Ivan

(sjedajući, bezvoljno)
Već smo se pozdravili pored crkve.

Perebijnij

On će biti kod nas do odlaska.

Ivan

(na isti način)
Kako, molim? No, dobro... Slušaj, Oksana,

ova se hrana već ohladila, donesi svježiju.

Oksana

(povrijeđena njegovim bezvoljnim tonom)

Služavka će sada doći pa zapovjedi njoj.

Ivan

Ma, kako si samodopadna!

(Stepanu)

Kod vas se tamo u Moskvi djevojke ne smiju ovako šepiriti?

Stepan

Ja moskovske djevojke ne poznajem...

Oksana

A kako to?

Stepan

Ja, zapravo, nisam dugo u Moskvi.

Dok je otac još bio živ, bio sam u Kijevu, studirao,

većinu sam vremena proveo na Akademiji,

a čim je otac umro, otišao sam pomagati majci.

gđa Perebijniha

Zašto nisi radije ovdje doveo majčicu?

Stepan

To bi bilo teško.

Nemamo zašto živjeti u Ukrajini.

Znate, imanje su nam sravnili sa zemljom još za vrijeme Vigovščine.³

Nikad nismo bili baš bogati, a onda smo i to malo što smo imali izgubili.

Moj je otac teško životario s nama, dok ne bi nešto zaradio u Moskvi.

Na Perejaslavskom sporazumu moj je otac dao glas za Moskvu i održao to obećanje.

³ Vigovščina – vrijeme vladanja ukrajinskog hetmana Ivana Vigovskog, nasljednika Bogdana Hmeljnickog (op. prev.).

Ivan

Imao je komu održati!
Đavo ih je nagovorio da obećaju!

Perebijnij

Tada se još, sine, napola razmišljalo,
nitko nije znao kako će se stvar okrenuti...
osim toga... Riječ nitko neće pogaziti...

Ivan

(ironično)
Pa sigurno! Bolje izdati Ukrajinu!

Stepan

(plane, ali se suzdrži)
Moj otac nije izdao Ukrajinu!
Služio joj je pod carskom čizmom,
ništa gore od njezinih neprijatelja koji su služili pod poljskom krunom.

Ivan

Ta, naravno,
svejedno je čije pete ližeš, poljske ili ruske!

Stepan

Je li bilo puno takvih koji su samostalno ustali?

Perebijnij

(Ivanu)
Teška je, sine moj, ukrajinska priča...
Stari Bogdan⁴ nije bio blesaviji od nas dvojice zajedno, a ipak nije izdržao.
(gđa Perebijniha, nagnuvši se do sinovog uha, nešto šapuće.
Ovaj nestrpljivo gladi čuperak.)

Ivan

Oče!

⁴ Bogdan Hmeljnicki – ukrajinski hetman (op. prev.).

Čemu laži? Kažimo istinu!

To nije osobna, već javna stvar!

Kad bi među nama bilo manje takvih koji su se, potrativši svoj časni imetak,
polakomili za moskovskim samurima
i prosjačili od države...

gđa Perebijniha

(ustrajno)

Ivane!

Stepan

Pokojni se otac ni radi samura niti radi novca
nije uputio u Moskvu!
Nije htio služiti tuđoj gospodi u svojoj domovini,
htio je radije u tuđini svojoj vjeri služiti,
barem izdaleka pomagati potlačenoj braći,
dogovarajući za njih carevu milost.
Bio je prestar da bi oružjem branio čast Ukrajine.

Ivan

Ti si mlad – što ti ne uzmeš u ruke tu pušku
što je ocu iz staračkih ruku ispala?

Stepan

Kako da ti objasnim? Još sam bio mal kad me
otac po Svetom pismu učio.
Rekao mi je da napamet naučim priču o Kajinu i Abelu. „Sine moj,
govorio je, bdij kako bi mogao bistrim okom,
a ne mutnim, ne drhteći kao Kajin,
Nebeskome Ocu odgovoriti
kad te upita: „Gdje ti je brat?“
Ta kako ja mogu
dignuti pušku u Ukrajini, a da nikad ne dotaknem njezina brata?
Zar su mušketa i sablja snažnije i časnije

od pera i iskrene riječi?
Ne, mene su učili da to nije tako!

Perebijnij

Nismo mi navikli takvo što čuti...
Međutim... Na svijetu bi možda bilo manje
grijeha i zla kad bi svi razmišljali kao ti...

Ivan

(prezreno)
To u Kijevu redovnici takav nauk šire!

Oksana

Ta ti se, Ivane, nisi obrazovao u Kijevu. Odakle znaš
kakav je tamo nauk?

Ivan

(uvrijeđen)
Evo, boljaru, odjednom se našao advokat za tebe!

Oksana

Ja samo govorim istinu...
(Zasramljena ide s trijema u vrt.
Štitonoša izlazi iz kuće na trijem.)

Štitonoša

Tamo sam, gospodaru, donio stvari za gosta.

Perebijnij

Hajd'mo, Stepane, pokazat ću ti gdje ćeš kod nas biti.

Stepan

(gđi Perebijnihi)
Hvala vam, gospodarice, što ste me ugostili!

gđa Perebijnih

(poprijeko gledajući sina)

Nemoj što zamjeriti...

(Stepan, Perebijnij i štitonoša ulaze u kuću.)

gđa Perebijnih

(potiho Ivanu)

Gle kakav si! Tko još tako razgovara s gostom?

Ivan

Uh! Neka barem jednom shvati istinu!

gđa Perebijnih

Pa čuo si što je rekao...

Ivan

Jao! Još najbolje da sjemeništarač ne zna mazati oči...

gđa Perebijnih

Meni se sviđa – dobar je mladić, pristojan...

Ivan

Vama se, očito, lako pričom dodvoriti.

gđa Perebijnih

Bilo ovako li onako, ti ubuduće nemoj biti tako oštar prema gostu!

To je kao da smo ga pozvali u kuću da bismo ga vrijeđali. Neprihvatljivo!

Ivan

U redu, neću započinjati.

(Silazi s trijema.)

gđa Perebijnih

Kamo ćeš ti?

Ivan

Idem do društva.

(Prolazi kroz vrt, preskače ogradu i nestaje.

Ulazi služavka i posprema stol.)

gđa Perebijniha

Gdje si ti, Oksana?

Oksana

(Dolazi iz pozadine grma s vrčićem u ruci)

Evo me tu, majko.

Zalijevam zimzelen.

gđa Perebijniha

Stvarno, treba ga zaliti, sav se osušio na suncu.

Zalij još i ono što smo presadili.

Gđa Perebijniha i služavka, pospremivši stol, ulaze u kuću. Oksana, zalijevajući cvijeće, pjeva vesnjanke⁵. U vrtu se spušta mrak. Stepan potihom izlazi na trijem kroz prozor svoje sobe, hitro i spretno skače s trijema na zemlju i prilazi Oksani.

Oksana

(prekida pjesmu i ispušta vrč)

O, Bože! Tko je to?

Stepan

Gospođice, ja sam. Oprosti mi.

Ne moraš se ljutiti, sama si me začarala i zavela pjesmom, kao slavuj.

Nisam svojom voljom došao...

Oksana

(Zasramljeno i istovremeno ponosito)

Boljaru, kakve su to priče? Meni ih se ne da slušati.

(Želi ići.)

Stepan

(uhvati je za ruku)

⁵ Ukrajinske proljetne pjesme (op. prev.).

Ne, nećeš tako otići...

Oksana

(zaprepaštena, istrgne ruku)

Što bi to trebalo značiti? Nisam ja kmetica s tvoje djedovine!

Stepan

(ponižen)

Nisam te htio uvrijediti.

Ti si, bez sumnje, slobodna... Što tebe briga što ću ja otići u tuđinu slomljena srca, što će voljenu uspomenu na dragi susret otrov obliti?

Tebi je svejedno, djevojko ponosita.

Što sam ja za tebe? Dotepenac, dotepuh...

Ta ovdje me tako zovu...Ti me se sutra nećeš ni sjećati.

Oksana

(spustivši pogled)

Zar sutra odlaziš?

Stepan

Zašto bih ti ovdje dodijavao?

Oksana

Zvuči kao da ćemo se ženiti...

Nisam ti još ni riječi rekla...

Stepan

Ma zar mi je i to dočekati,

da mi kažeš „Odlazi!“?

Oksana

(uznemirena, kida lišće s višnje, gricka ga i kida rukama)

Zašto si tako čudan? Ta što sam ti trebala reći?...

Nisam navikla na to. Druge mladiće poznajem godinama i još nisam takvo što od njih čula... a ti... tek što si došao...

Stepan

Gospođice!

Ti mladići bezbrižno šetuckaju po vrtovima
u slobodno vrijeme i beru cvijet razonode radi
i samo čekaju da se što ljepše rascvjeta.

A ja sam kao zatvorenik koji se nakratko otrgnuo iz tamnice,
koji se mora s veselim svijetom brzo oprostiti
i nema vremena čekati cvjetanje.

Meni cvijet ne bi bio za razonodu,
ja u njemu vidim lik života i slobode
i ljepotu domovine. Za mene
bi se taj kutak, gdje bih posadio cvijet, činio kao čitav svijet...
Zaboravio sam da ti živiš na slobodi,
da za tebe ničeg primamljivog nema tamo gdje ja živim,
čak ni ne može biti...

Oksana

(potiho, pognuvši glavu)

Zašto si tako siguran u to?

Ti kao da misliš da sam ja zaista nekakva biljka,
da nemam ni srca ni duše...

(U glasu joj se jedva čuje knedla u grlu. Pobjegne.)

Stepan

(Ponovno je uzima za ruku, ona se ne brani)

Oksana! Dušo!

Oprosti... ne znam ni sam... ne smijem..

(U zanosu)

Ne, ne mogu, nemam snage odreći te se!

(Grli Oksanu.)

Srce, kaži, ljubiš li me? Ta reci jednu riječ!

Oksana

Zar bih ovako s tobom stajala?

(Skriva lice na njegovim grudima. Nijemi prizor.)

Stepan

Sutra ću ti poslati starješine.

Hoće li ih tvoj otac primiti?

Oksana

Tati si se jako svidio, i majci također.

Stepan

Što ću ti dati u tuđini u zamjenu

za radosti domovine?

Svoju vjernu ljubav, ništa više...

Oksana

Ni ne pomišljaj, kao da sam ja isprazna gospođica

kojoj su na pameti jedino razonoda i udvaranje.

Ova su teška vremena i djevojke naučila ozbiljno misliti.

Kad bi ti znao kako ovdje krv guši!

Stepan

Krv?

Oksana

Da. Više su puta, na povratku iz pohoda,

borci došli zaplesati s nama.

Pruži borac ruku da me zamoli za ples,

a meni se učini da je ta ruka sva od krvi crvena,

od bratske krvi... Takve me zabave ne vesele...

Očito nikad ne bih primila prsten iz ruke takvoga borca...

(Gladi mu ruku.)

Ova je ruka od krvi čista.

Stepan

To ne smatraju svi časnim.

Oksana

A moje se srce odmah zaljubilo u tvoju blagost.

Kaži, jesu li svi u tvojoj obitelji takvi?

Stepan

Naša je obitelj mala: sestra i majka te mali brat.

Da, oni su svi dobri.

Oksana

Tvoja majka možda neće zavoljeti nepoznatu nevjestu?

Što ću ja onda u tuđini, tako daleko od obitelji?

Stepan

Ne, Oksana,

toga se ne boj. Majci će biti drago

što ću dovesti djevojku iz Ukrajine –

moj je otac na samrti zaželio

da se ja negdje u domovini oženim. Tebe se majka sjeća dok si bila mala.

(Ponovno je grli.)

Ma kome se to ne bi svidjela moja voljena,

moja draga, Oksanica moja?

To su samo u pričama sve svekrve ljute,

a ti ćeš vidjeti kako će ti moja majka

postati kao tvoja.

Oksana

Daj Bože!

Stepan

Meni se sada čini

da nigdje na cijelom svijetu više nema tuđine

dok smo nas dvoje zajedno. Vidjet ćeš

kako ćemo mi tamo saviti gnijezdo, makar i u Moskvi!

Ničeg tuđeg u našem domu neće biti – je li tako?

Oksana

Naravno. I znaš, nekako se ne bojim jako te tuđine.

Stepan

Sa mnom?

Oksana

(Smiješi se)

Tim više što sam s tobom.

Ali, zar je to baš tako tuđa zemlja?

Pa i vjera je tamo ista, i jezik

pomalo razumijem kad govore.

Stepan

Jezik nije teško naučiti,

ne, kao da je malo tvrd... Ali uzalud!

Moja je Oksanica mudrica, sve će naučiti!

Oksana

Ne hvali me previše, ureći ćeš!

(Malo je potištena.)

I ovako se već bojim...

Stepan

Čega, jedina?

Oksana

Kako me ta sreća odjednom dopala...

Takvo nešto u životu nisam vidjela...

Sve su moje udane prijateljice imale puno

briga i problema pred svadbu, a ja...

Stepan

Pa još počekaj! Evo, možda sutra

tvoj otac meni pokaže vrata!

Oksana

Ne, ne, to se neće dogoditi, uvjerenam sam.

Stepan

(Šaleći se)

Čini se da gospođicu to ne veseli?

Da ne bih još i košaru dobio?

Oksana

Ma prestani! Što je smiješno?

Stepan

Nikad ti se riječima neću dodvoriti! Dobro,

neću onda ni govoriti kad je tako!

(Bez riječi je grli i miluje. Ona se isprva opire, zatim mu se predaje.)

Majčin glas

(iz kuće)

Oksana! Dosta je zalijevanja!

Već je kasno!

Oksana

(trgne se)

Majka viče!...

(potrči)

Stepan

(Zadržava je. Strasno)

Još minutu! ...

Minuticu!...

Oksana

Još ću izaći do tebe

kad majka legne u krevet.

Stepan

Izađi, draga!

Čekat ću te do jutra!

Majčin glas

Oksana, gdje si ti?

Oksana

Evo idem, majčice!

(Još jednom zagrlj Stepana za oproštaj i ide u kuću.)

II

U Moskvi. Svečano uređena soba u Stepanovom domu. Izvana se čuje žamor. Stepanova majka i Oksana ulaze u ukrajinskim nošnjama – majka s maramom na glavi i u tamnoj haljini sa širokim ovratnikom. Oksana s povezačom na glavi, u prsluku i ukrajinskom kaftanu.

Majka

(sjeda na klupu, teško dišući)
Otpočinut ću malo dok ne krenemo u terem⁶...
Stara sam... Noge me ne služe...

Oksana

(sjeda pored nje)
Vi biste, majko,
trebali narediti da vam se krevet prenese na donji kat
zato što vam je teško penjati se uz stepenice.

Majka

O ne, mila moja, neka ga tamo,
u teremu... Ovdje u Moskvi nije običaj
da žena živi na donjem katu. Reći će ljudi:
Eto, ostarila, a običaj ne zna.

Oksana

Vi ni niste u ovdašnjim običajima odrasli.

Majka

Pa što? Oni, Oksana, ne pitaju
tko je i kako odrastao...
Pa mi smo ovdje došljaci – u Rimu budi Rimljanin.

⁶ Gornji kat boljarske kuće (op. prev.)

Oksana

(sa smiješkom)

O Bože!

To znači da je i meni Rimljankom biti?

Majka

A što si mislila? Danas su u crkvi

oko nas šaputali:

"Čerkeskinje!⁷ Ukrajinke!⁸"

Oksana

(malo se snuždivši)

A... Čula sam...

Grijeha se možda ne boje:

u Božjoj crkvi, umjesto da se mole, ljudi stalno osuđuju,

još se hvale kako su pobožniji od nas...

Majka

Tako je svugdje po svijetu:

Naš zavičaj – naš običaj, kažu ljudi.

Neobična im je naša odjeća.

Ovdje su žene pokrivena, a mi, vidiš, ne pokrивamo lice.

Oksana

Zar smo mi Turkinje?

Majka

Oslobodi Bože!

Nisu pak ni Moskovke Turkinje,

ali iz nekog se razloga to u njih uobičajilo.

Zapravo, budući da si ti moskovska boljarka,

bilo bi primjereno da se tako i odijevaš.

⁷ Žene kavkaske nacionalnosti (Tjurina 2011: str. 136).

⁸ U originalu *hohluša* - pogrdni naziv za Ukrajinke (op. prev.).

Oksana

A vi?

Ta i vi ste boljarova majka.

Majka

Majka nije supruga. Ljudi vide
da sam već na putu prema Bogu, gdje bih sada mijenjala odjeću...
(S blagim i tužnim osmijehom).

Nema smisla kupovati novu.

Ta i stari je moj – pokoj mu duši! – u kozačkom županu život priveo kraju,
tako sam ga i za smrt uredila – u vezenu košulju.

(Maramom briše oči. Oksana je, ganuta, gleda. Kratka šutnja.)

Oksana

I zašto je Stepan odjenuo tu boljarsku odoru?

Kad se za mene vjenčao u grimiznom županu, majko, bio je...

(Zasramivši se zastane.)

Majka

(dobronamjerno joj kima glavom)

Očito se onda nekome svidio...

(Ozbiljnije)

Međutim, ne može se, kćeri,
njegova carska odora prezirati.

Oksana

A otac...

Majka

Otac je, kćeri, već bio star i nemoćan
kad je Stepan proglašen boljarom.
Nakon toga već nije mogao izlaziti iz kuće.
Stepan je već i na carske skupove odlazio,
i na dumu i u upravu.

Oksana

Zar bi bila sramota
kad bi se on odijevao kao kozak?

Majka

Nije do sramote...
Čudna si, kćeri, tvoj je muž boljar,
a ne kozak, zar ne razumiješ?

Oksana

(potišteno)
Zašto ne razumijem?

Majka

Dakle, vidiš,
ja i Hanu odijevam u moskovsku nošnju,
jer njoj je ovdje već predodređen supružnik,
ona ni neće ići u Ukrajinu.

Oksana

Zašto je Stepan nije poveo sa sobom
kad je bio kod nas?

Majka

Pa djevojci ne priliči skitati se;
ljudi će reći: „Otišla je sa ženicama ljubovati.“
Neka ona ovdje nosi sarafan, kad je već suđeno.

Oksana

Taj djevojački sarafan kao da je oblikovaniji,
a ženski je vrećast i jako dug kao svećenička halja!
Baš tužno, kako ću ga odjenuti?
Treba li i navući mrežicu na glavu? Pokriti lice?

Majka

Naravno.

Oksana

(ušutjevši, zbunjeno)

Bojim se, majko.

Majka

Čega, kćeri, kaži, čega?

Oksana

Pa ne znam govoriti...

Majka

Ne srami se.

Zaista sam ti ovdje kao rođena majka.

Oksana

(ljubi joj ruku)

Da, majko. Ja... Razmišljam...

da se ne bih slučajno zgdila Stepanu u takvoj odjeći...

Majka

(smijući se)

Što još nećeš izmisliti! A tebi se Stepan još nije zgadio
zato što nije u županu?

Oksana

Pa, to meni...

Majka

I ne izmišljaj, kćeri!

Zar je Stepan malo dijete

pa te neće prepoznati i kada se drugačije obučeš?

Oksana

Pa, prepoznat će me...

Majka

(pogledavši kroz prozor)

Ti si mlada pa bolje vidiš, tko to ide?

Da nije možda Stepan?

Oksana

Da, to je on.

A s njim su još neka dvojica.

Majka

Bjež'mo, kćeri!

(Ustaje i odlazi prema vratima.)

Oksana

Čemu, za Boga miloga,

bježimo kao od Tatara?

Majka

Ismijat će nas, dijete;

ovdje nije običaj da žene budu s muškarcima za vrijeme skupa.

(Otvara vrata i žuri uz stepenice u boljarsku terem.)

Oksana

(ide za njom)

O, Gospode, kakvi su to tu običaji!

Brza promjena prizora. Terem. Osim Oksane i majke, u teremu je još i Hana, mlada djevojka, Stepanova sestra. Hana je odjevena kao kći boljara.

Majka

(približava se velikom sanduku)
Evo ovdje je, dijete moje,
tvoja boljarska odora. Ja sam je nabavila.

Oksana

(učtivo, ali neveselo)
Hvala, mama.

Majka

Želiš li pogledati ili isprobati?

Oksana

Malo kasnije. Nekako sam umorna.
Danas više nikamo neću ići,
tako da se još stignem preodjenuti.

Majka

Kako hoćeš.
Odmori se. I ja ću se odmoriti,
kako i treba na praznik.
(Odlazi u sobu sa strane.)

Hana

(do sada je sjedila, grickajući bučine sjemenke)
Oj, sestrice,
čemu služe ti praznici na svijetu?

Oksana

Kakvo pitanje! Što je tebi?

Hana

Pa dosadno je, Bože!

Oksana

Sjediš pa ti je dosadno.

Pođi među mlade, prošetaj.

Hana

Kamo to da pođem?

Kakvi su tamo mladi?

Oksana

Zar ti nemaš prijateljica?

Hana

Prijateljica?

Znam pokoju kćer boljara... A kako da odem do njih?

Majka više nije zdrava, ne želi ići sa mnom... A ti ih još nisi upoznala...

Ne želim sama s majkom, ona je...

Oksana

Zašto te treba voditi?

Nisi više mala. Idi sama.

Bit će vam još i ljepše bez starijih.

Hana

Ne mogu sama ići po Moskvi.

Oksana

Zar će te netko napasti?

Hana

Neće, nego nije običaj.

Oksana

Ma, vi i vaši običaji ovdje!

Hana

Ta što će meni reći te kćeri boljara?
Provode vrijeme u teremima, kao i ja, ne vide svijeta.
Kakva je to radost?

Oksana

A zašto tako provodite vrijeme?
Kad sam bila u Ukrajini, pošli bismo svi zajedno negdje na livadu
ili u šumu iznad rijeke i zapjevali.
Ja tada u kući nisam ni sata provela za vrijeme praznika.

Hana

Ha, u Ukrajini!
Tamo nije Moskva.
Takvo što ovdje nikad nismo čuli – pjevati po šumama!

Oksana

Ti ne znaš kako se kod nas u Ukrajini mladi razonode?

Hana

Malo se Ukrajine sjećam, a Vanjka se ovdje već rodio.

Oksana

Vanjka?
Zašto ne bi bio Ivica?

Hana

Tako ga tu zovu pa smo već navikli.
I sam je tako navikao.
Mene samo majka i Stepan još zovu Hanica.

Oksana

A kako se ti ovdje zoveš?

Hana

Anuška.

Oksana

Ma da? (odlučno) „Hanuška.“

Hana

(ispravljaajući je)

Ma ne, nego „Anuška“, Oksana.

Oksana

Ne mogu izgovoriti. Ali moskovski ne zvuči loše, ako znaš izgovoriti.

A kako bi po njihovom bilo Oksana?

Hana

Aksinja ili Aksjuša.

Oksana

Nije baš lijepo.

Oksana mi se čini ljepše.

Ti, Hanice, mene zovi Oksana.

Hana

(umiljavajući se Oksani)

Ako želiš, tako ću te i zvati, sestrice.

Tako te volim! Kako sam se samo obradovala

kad te brat doveo iz Ukrajine!

Oksana

Ti mene, Hanice, još ne poznaješ,

a ja sam možda i zla...

Hana

Ne, ne, ti si dobra!

Vidiš kako ti meni kažeš: „Prošetaj, zabavi se, nemoj samo sjediti!“

Da vidiš kako sve druge boljarke koče svoje sestre i kćeri.

Bogme, ni preko praga ih nikad ne puštaju.

(Još se više umiljava.)

Oksanice... sestrice... Nešto bih te zamolila...

Oksana

Što, sestrice?

(Hana šuti zabrinuta.)

Želiš li, možda, nešto od moje odjeće?

Uzmi što hoćeš. Dat ću ti i ogrlicu, još ću ti sitne pletenice isplesti,
obući ću te kao hetmanovu kćer.

Hana

(potišteno)

Ma ne, to majka ne dozvoljava...

Ne govorim o tome... Želim te zamoliti...

Da odeš sa mnom u vrt...

Oksana

To je sve?

Nisi trebala moliti. Hajd'mo sada.

Hana

Ne, ne sada, kasnije...

Oksana

Kad poželiš. A što je u vrtu?

Hana

Ha, vidi...

Ne smijem biti sama u vrtu...

Oksana

Zar ni to ne smiješ?

Hana

A ako odem s majkom,
ona će svima razglasiti zbog čega tamo stojim.

Oksana

(smijući se)
A ti tamo nešto vraćaš?
Lukavice!

Hana

Ništa... Samo gledam
neće li slučajno ulicom proći carski strijelci. Oni predvečer prolaze.

Oksana

Možda te je carski strijelac pogodio u djevojačko srce?

Hana

Pa ja sam, Oksana, zaručena.

Oksana

Za carskog strijelca?

Hana

Naravno.

Oksana

Zašto onda on ne dođe kod nas?

Hana

I kad bi došao, zar bih ga vidjela? Ja sam u teremu,
a on tamo, u sobi.

Oksana

Vi se ne možete ni vidjeti?

Hana

Ma kakvi!

Oksana

U javnosti ne, samo kradomice?

Hana

Ne, kako misliš kradomice?

Oksana

Pa htjela si ići k njemu u vrt.

Hana

K njemu?

Ne, još imam srama!

Kako si mogla pomisliti da sam te molila
da me pratiš na sastanak? Zar ti, Oksana,
misliš da sam ja nečasna?

Oksana

Bog ti pomogao! Kakva je to nečast?
Zar je djevojka nečasna
ako porazgovara sa svojim zaručnikom?

Hana

Naravno, ovdje je tako.

Oksana

Radi čega ti izlaziš u vrt?

Hana

Izdaleka ga gledam kako prolazi ulicom.
Drugačije ga nigdje ne vidim,
osim u crkvi.

Oksana

A gdje ste razgovarali?

Hana

Nigdje.

Oksana

A kako te onda zaprosio?

Hana

Kako? Uz pomoć provodadžije,
kako svi običavaju raditi.

Oksana

Nešto mi nije jasno.

Hana

Zato što ne znaš ovdašnje običaje.
Neka ti majka ispriča jer ni ja zapravo ne znam sve.

Oksana

Zar to znači da ćete se tako vjenčati,
ne progovorivši ni riječi?

Hana

Tako je najpristojnije.

Oksana

Čudne li mladosti ovdje!
(Nasmije se bez riječi prisjećajući se nekih uspomena. Zatim tiho, zamišljeno)
Ja sam valjda svaku večer išla razgovarati sa Stepanom.

Hana

Kad ste se zaručili?

Oksana

I... Kad smo se zaručili... Jednom sam bila s njim kad nismo bili zaručeni,
tko bi se drugačije mogao zaprositi?

Hana

(pokrivajući se)
O, Bože, sramote!
(Oksana šutke slegne ramenima.)

Hana

A tvoja majka ne zna ni sada
za tvoje nalaženje s njim?

Oksana

Zašto ne bi znala?

Hana

Zar ti je oprostila, nije te kudila?

Oksana

Za što, Hana?
I oni su bili mladi pa znaju što je to ljubav.

Hana

Oksana! Što to govoriš?
(Ponovno se pokriva.)

Oksana

(smije se)
Budalice!

Stepan

(užurbano ulazi)

Oksanice, brže se preodjeni u moskovsku nošnju.
Stigli su boljari.

Oksana

Majka kaže da ženi nije mjesto među muškarcima.

Stepan

Vidiš, draga, na tebi je samo da ih pogostiš
i da se ponovno vratiš u terem.

Oksana

Tako dakle? A kako ih treba počastiti, Stepane?
Na ukrajinski način ili, možda, drugačije?

Stepan

Ti ćeš im iznijeti na pladnju medovine,
majka će sve pripremiti, kako i priliči,
naklonit ćeš se, boljar će te poljubiti u usta...

Oksana

Stepane! Što to govoriš?
Mene će boljari ljubiti? Ili mi se krivo učinilo?

Stepan

Nije, srce, tako je,
nema u tome ničeg lošeg – to je samo običaj!

Oksana

Kakav je to običaj!
Nek' ide k vragu! Ne idem!

Stepan

(utučeno)

Kako hoćeš, samo, time ćeš nas upropastiti.

Oksana

Lažeš!

Stepan

Ti ne znaš

kako su ovdje ljudi osvetoljubivi...

Ako ne izađeš, stari će boljar to uzeti za zlo,
a on je skupštinski činovnik, on je moćan,
njegov je sin još mlad, a već je trpeznik;
ponizit će nas pred carem rječju i djelom.

Oksana

Ne šališ se?

Stepan

(još utučenije)

A što ti misliš?

Oksana

(užasnuto)

Stepane, u što smo se to uvalili? Ovo je poput poganskog zatočeništva.

Stepan

Nisam ti ni rekao da smo ovdje slobodni.

Kad mi ne bismo ovdje pognuli leđa,

u Ukrajini bi, vjerojatno,

moskovski vojvode pobili našu obitelj...

Tebi se gadi što će te neki starac dotaknuti usnama,

a to što sam se ja dužan zvati "kmet Stjopka"

i ljubiti ruke, kao rob, to nije ništa?

Oksana

Moj Bože... Stepane!
Tko kaže da to nije ništa?

Stepan

Dakle, vidiš...
Zašto se ja raspravljam? Činovnik me čeka.
Kaži, Oksana, hoćeš li izaći?

Oksana

Ne znam...

Majka

(izlazi iz sobe)
Izađi, kćeri, mila moja!
I ja te molim! Nemoj da ja stara,
na svoje oči vidim Stepanovu propast!

Hana

Oj, sestrice, kad bi ti znala kako je ljut starac taj boljar!
Preklinjem te! Sestrice!
Nemoj nas upropastiti!
(Ridajući pohita k Oksani.)

Oksana

(hladno Hani, izrazito mirno)
Izaći ću. Daj mi moskovsku nošnju.
(Hana ide prema sanduku.)
A vi, majko, pripremite medovinu. Idi, Stepane, gosti upravo dolaze.

Stepan izlazi pognute glave. Oksana, blijeda kao krpa, skida povezaču s glave.

III

Mala soba na gornjem katu Stepanove kuće.

Stepan

(Uvodi gosta kozaka)

Evo ovdje ćemo porazgovarati, dragi prijatelju,
jer, znaš, tamo...ovdje će biti sigurnije.

(Promatra prolaz kroz vrata, zatim zaključava vrata i zatvara prozore. Sjeda s gostom
dalje od vrata. Tiho razgovaraju.)

Velike se nepravde tamo događaju, kažeš?

Gost

Tamo ima takvih grozota, Bože sačuvaj!

Moskovski potrčci nikome ne daju mira. Prisegu nam na nos nabijaju...

Stepan

Istina je da je zakletva velika stvar.

Gost

(glasnije)

Zašto su zaboravili na Boga?

Stepan

Polako, prijatelju dragi,
netko će od sluga čuti.

Gost

Istina... Ja sam i zaboravio...

(Tiše) Mi ćemo izvršiti zakletvu,
ali neka nas car obrani od tih vrana.

Stepan

To je teško.

Ta on nekog mora držati tamo zbog nadgledanja,
a svi su ti vojvode jedan gori od drugog.

Očito su se za njima i svi ostali opustili.

Gost

Poslao bi car nekoga od Ukrajinaca,
u Moskvi ima takvih koji, kao i ti,
odavno caru vjerno služe i svoju domovinu poštivati znaju.

Stepan

Nas neće poslati...

Gost

Zašto?

Stepan

Zato što nam ne vjeruju.

Gost

Tako znači! Kao da su vam se svima smilovali!

Stepan

Ovdje smo im na oku,
a iz vida nas ne ispuštaju na dugo.
Ponekad nas nakratko pošalju za poslom, i to
ne same, nego zajedno s Moskaljima...
A da nas postave za vojvode, toga nema!

Gost

Nemojte se čuditi ako mi odemo Dorošenku⁹!

⁹ Ukrajinski hetman od 1665. do 1676. godine koji se borio za neovisnost Ukrajine (op. prev.).

Stepan

(pomiče ruku kao da gostu hoće začepiti usta)

Bože sačuvaj, prijatelju dragi, što to govoriš?

Gost

(urazumivši se)

Ponekad mi od ljutnje izleti...

Najgore je, dragi prijatelju, to što nam ne vjeruju.

Znaš moga šurjaka Černenka?

(Stepan kima glavom.)

U takve se neprilike uvalio, da je jedva živ ostao!

Stepan

Černenko? On je, čini se,

jedan od najvjernijih carevih prijatelja.

Gost

Upravo tako! Netko ga je oklevetao pred vojvodom

da je tobože poslao neko pismo u Čigirin. Kakav užas!

Kako je samo žena plakala, molila je vojvodu na koljenima...

Stepan

(gorko se osmjehnuvši)

Postoji poslovice, brate: „Moskva suzama ne vjeruje.“

Gost

Živa istina!

Međutim, našli su se koji će pomoći...

Stepan

Tko to?

Gost

Šaptači.

Stepan

I to je moguće.

Šutnja.

Gost

Već su nam pošteno stegnuli remen.

Međutim, ima ljudi koji se ne boje,

idu bez obzira na sve, jer, zna se,

ne mogu više trpjeti!

(Nagnuvši se sasvim blizu Stepanu, govori potihom).

Naše su djevojke, neke su još bile s tvojom ženom u bratstvu,

zajedno sašile zastavu i poslale u Čigirin...

Naravno, kradomice... Vozio ih je Ivan, tvoj šurjak...

Nitko još ne zna.

Ne mogu ni zamisliti što bi se dogodilo kad bi saznali!

(odmaknuvši se, malo glasnije).

Tako se, vidiš, ljudi odvažuju...

(Stepan tiho zamišljen povuče kraj svog remena. Gost ustaje.)

Onda, prijatelju dragi, nema nade da nam se car smiluje?

Stepan

(prenuvši se, također ustaje)

A ne, zašto, probat ću.

Uskoro ću biti kod cara na malom skupu.

Ako bude pripit, možda mu se dodvorim,

ponekad voli slušati čerkeske pjesme, šale i razne besmislice,

ali onda i naredi da se trepak¹⁰ zapleše.

Gost

Eto na! Zar si mu ti sluga?

¹⁰ Ruski narodni ples (op. prev.).

Stepan

Znaš kako kažu: „Govori, vraže, kako ti car nalaže“...
Ta spreman sam, brate, ako treba,
i na glavu se postaviti,
ako ću time nešto postići za tebe i za Ukrajinu.
Daj mi molbu koju si pripremio za cara,
kad procijenim da je pravi trenutak, dat ću mu je u ruke.

Gost

(Izvlači papir sa žigom zamotan u maramu)
Evo, prijatelju dragi,
tako ti Bog pomogao!
Ako ova molba ne urodi plodom,
nećemo izbjeći prolijevanje bratske krvi.

Stepan

Ne daj Bože!

Gost

Stoj mi dobro. Idem.

Stepan

Neka ti je Bog u pomoći, prijatelju dragi.
(Rukuju se. Gost izlazi.)

Oksana

(Ulazi kroz druga vrata brzim korakom)
A ja tebe, Stepane, posvuda tražim.

Stepan

Što je bilo?

Oksana

Trebam savjet.

Jahnenko mi je donio pismo od drugarice iz bratovštine.

Stepan

(s podsmijehom)

Gdje je pismo? Treba ga spaliti!

Oksana

Bog ti pomogao! Zašto spaliti?

Ona me moli da im, ako je moguće,
pošaljem novac, nešto joj važno treba.

Stepan

Ne šalji. Bože sačuvaj!

Ni ne pomišljaj!

Oksana

Što je tebi?

Nisam mogla ni zamisliti da si tako škrt.

Kad je već tako, ja joj mogu poslati od svog miraza.

Stepan

Nije mi žao novca, Oksana.

Oksana

A zašto ne želiš?

Stepan

Opasno je.

(Nagnuvši se do nje, sasvim tiho).

Oni s Dorošenkom surađuju...

Oksana

(šuti začuđena, zatim se zagonetno smije)

A možda i treba tako.

Stepan

Saberi se!
Tako si se bojala krvoprolića,
a ovaj je rat više bratoubilački
nego bilo koji drugi koji je Dorošenko vodio u Ukrajini –
čak se s Tatarima ujedinio da mu pomognu
i plaća im kršćanskim zarobljenicima.

Oksana

(sjeda na klupu kao da je iscrpljena i naslanja se na stol)
Posvuda bijeda, posvuda, gdje god se okreneš...
Tatari ondje... Tatari ovdje...

Stepan

Oksana! Što ti umišljaš? Tatari ovdje?

Oksana

Pa što? Ja nisam Tatarka, a nisam li zarobljena?
Ne dolaziš li ti svome gospodaru pod noge, kao kanu?
Posvuda kolci, nagajke,
kmetove prodaju... Kako nisu Tatari?

Stepan

Ovdje je vjera kršćanska.

Oksana

Samo vjera!
Otići ću u crkvu, oprosti, Bože!
Ovdje ni službu ne prepoznajem baš: provode je nekako, tko zna kako...

Stepan

Oksana, to je već grijeh!

Oksana

Čovječe!
Zgadila mi se ta Moskva!
(Naginje glavu do stola.)

Stepan

(tužno stoji nad njom)
I mislio sam... Zar nisam rekao
da ti ništa ne mogu dati u tuđini?

Oksana

(pohita prema njemu)
Ne, ljubavi moja!
Ja sam kriva...
Kao da ne znam da se jadni moj dragi
muči najgore od svih pa mu treba zadavati još više boli!
(Stepan je grli).
Kaži, dragi moj, hoćemo li se još dugo ovako mučiti?

Stepan

(uzdahnuvši)
Sam Bog zna, srce!

Oksana

Zar ću i umrijeti
u ovom zarobljeništvu?

Stepan

Imaj vjere u Boga.
Možda se vremena promijene.
Kad se primiri malo stanje u Ukrajini,
zamolit ću cara da me pusti makar u posjet.

Oksana

Nikako ne može sada?

Stepan

Ne, jedina, ni ne pomišljaj!
Namjeravam odnijeti caru molbu
koju su donijeli ljudi iz Ukrajine –
žale se na ugnjetavanje, nepravde...
Na meni je da branim tu molbu,
ali još nije vrijeme da se oprostim s Moskvom.
Reći će ljudi : „Vidi kako je slatkorječiv, a kad ga najviše trebaš, nema ga ni za
lijeka.“
Sada, Oksana, trebamo paziti
da sve bude, kako se kaže, kao po špagi.
Ne daj Bože da napravimo neki propust,
sav bi naš trud propao, i osobni i društveni.

Oksana

Kako možemo još više paziti?
I tako nas nitko ne vidi ni ne čuje!

Stepan

Na primjer, ti želiš poslati te novce drugarici.

Oksana

(spustivši pogled)
Neću poslati.
Neka mi oprostí što ne mogu...
Napisat ću joj...

Stepan

Bolje da ništa ne pišeš, srce.

Oksana

Kako tako, Stepane? To je tako čudno!

Stepan

Ako negdje uhvate pismo – zar se to jednom dogodilo? –

već će biti spremni na mučenje,
ako otkriju tu stvar s Dorošenkom, da bi ti priznala zašto si surađivala s drugaricama...

Oksana

Ispričat ću preko Jahnenka...

Stepan

Moram te zamoliti da ga ovdje kod nas ne primaš.

Oksana

Ta pozvala sam ga da dođe!

Neću ga potjerati!

Stepan

Neka sluga slaže da si se razboljela.

Oksana

Ne dolazi u obzir.

Stepan

Kako hoćeš. Ali ako ga odvedu na vješanje, nemoj nikog kriviti.

Oksana

Zar odmah na vješanje?

Stepan

A što misliš?

Tog Jahnenka prati čitava horda ruskih špijuna.

Znam ih.

Oksana

(Rastužena)

Tako obitelji neću predati ni pisma ni darove...

Stepan

Znaš, dragana,
bilo bi dobro da se neko vrijeme ne odazivaš,
pogotovo Ivanu, zato što je umiješan u sumnjive poslove.

Oksana

Da se rođenom bratu ne odazivam?
(Dolaze joj suze na oči.)

Stepan

To nije zauvijek, mila moja,
samo dok se stanje ne primiri.
(Ponovno je grli)

Oksana

(ne uzvraćajući nježnosti; bezizražajno)
U redu, neću nikome pisati.

Stepan

Ti se, srce, na mene središ.

Oksana

(isto tako)
Ne, zašto? Imaš pravo.
Čemu pisati?

Stepan pada u očaj. Oksana polako izlazi iz kuće.

IV

Terem. Oksana veze na okviru za vezenje, pokreti su joj tromi, usporeni.

Stepan

(ulazi i sjeda na stolac pokraj Oksane)

Boli me glava...

Oksana

(ne skidajući pogled s platna)

Kasno si ustao.

Stepan

U zoru sam došao sa skupa.

Oksana

Je li bilo veselo?

Stepan

Jest, vraga!

Iskreno, boje se riječ kazati.

Piju, piju, dok se ne napiju,

a onda se svađaju...

Oksana

A što je, Stepane, s tom molbom?

Stepan

A što...Ništa.

Car kaže: „Pročitat ću, razmislit ću...”

To smo već čuli!

Oksana

Što će onda biti?

Stepan

(gnjevno)

Ne znam! Ne pitaj!

Šute. Oksana veze, zatim joj igla ispada iz ruku.

Stepan

I kad bi ti, Oksana,
o nečem veselijem pričala,
po glavi bi ti se neka nesreća motala.

Oksana

(beživotno)

Što ću ispričati?

Ništa ne vidim ni ne čujem, tu sam sama...

Stepan

(pomalo razdražen)

Radiš li štogod?

Oksana

Jučer sam izvezla crveni cvijet,
a danas plavi.
Je li ti to zanimljivo?

Stepan

Je li ti to mene izazivaš?!

Oksana

(kroz plač)

Ne, stvarno, Stepane, ne izazivam!

Stepan

(polagano se primiće platnu)

A što će biti od ovoga veza, draga?

Oksana

(opet ravnodušno)

Ne znam, to je Hana nešto započela.

Stepan

Možda sebi za miraz.

Uskoro će se vjenčati.

Oksana

Za mjesec dana otprilike.

Stepan

Na svadbi ćeš se malo proveseliti,
zabaviti.

Oksana

Ah, poznata mi je ta zabava!

Časti i klanjaj se: „Nemojte što zamjeriti...“

A gosti iza leđa govore: „Čerkeskinja, tuđinka...“

Stepan

Previše obraćaš pažnju na to.

Oksana

(ravnodušno)

Ne obraćam, briga me.

Šutnja.

Stepan

Kao da si umorna danas.

Hoćeš li se moći pobrinuti za kuću?

Oksana

Ne, ne brinem se ja za to, to će sve majka.

Hana i ja zajedno vezemo.

Stepan

Možda ne treba samo vesti?

Oksana

Što da radim?

Sjemenje ne volim trijebiti tako kao Hanica.

Treba zabaviti i ruke i oči...

Stepan

Jadna ti sa mnom.

(Oksana brizne u plač).

Oksana! Što ti je? Bog ti pomogao!

Je li te netko uvrijedio? Majka? Hana?

Oksana

(malo se umirivši)

One su mi kao rođena majka i sestra...

Ne žalim se na njih...

Stepan

Pa što je onda?

Oksana

(brizne u plač, u očaju)

Stepane! Zar ne vidiš?

Ja ginem, venem,
ne mogu tako živjeti!
(Iscrpljena, naslanja se na tkalački stan)

Stepan

To je istina, cvijeće ne raste u tamnici...
A ja sam mislio...
(Hoda po kući duboko zamišljen, zatim se zaustavlja pred Oksanom)
Oksana, smiri se, razgovarat ćemo otvoreno.

Oksana

O čemu, Stepane?

Stepan

Izgleda da sam te unesrećio.

Oksana

Ne, ja sam sama...

Stepan

Svejedno. Ne želim ti više otežavati život.
Iako mi je to teško...
Spreman sam te pustiti k ocu.

Oksana

Molim? A što ćeš ti?

Stepan

Ja ću tu ostati.
Za mene nema povratka, ti to znaš.

Oksana

(ganuta)
To znači da bih te trebala ostaviti?

Nisam li se ja s tobom vjenčala i dala ti svoju riječ?

Stepan

(ogorčeno)

Ja, Oksana, nisam tatarski kan
koji bi ljude držao za riječ,
kao da ih drži na uzici.
Ti si slobodna. Samo ja nisam.

Oksana

(odmahuje glavom)
Ne, Stepane.

Stepan

Zašto? Oslobodit ću te zavjeta.
(Glas mu puca od brige.)
Molim te... Oprosti mi... Što sam te... Odvojio od obitelji... Što sam...

Oksana

(grli ga)
Ne, dosta, šuti!
Ti ne znaš...Još mi ni riječi, ni riječi nisi rekao tamo kod oca,
a već si mi dušu osvojio!
Razumiješ li, kako ću sada otići od tebe, neće li moja duša tu ostati?

Stepan

Što nam je raditi, draga?

Oksana

Pobjegnimo svi!
Moj će nam otac pomoći da nekako izguramo dok ti ne zaradiš.
Nek' ide k vragu sva moskovska imovina!

Pobjegnimo u Ukrajinu!

Stepan

Car će uhvatiti svog boljara u Ukrajini
i tvojoj će obitelji nanijeti zlo.
Nećemo se nigdje sakriti...

Oksana

Pobjegnimo u Poljsku!
Ne, nego u Vološčinu!

Stepan

Zašto?
Tuđinu mijenjamo tuđinom...
Od vrata do vrata ćemo hodati...
Isto kao i ovdje.

Oksana

Ne, tamo je lakše.

Stepan

Treba nečim i zaslužiti tu susjedsku ljubaznost.
A čime bismo je više zaslužili,
nego time da ne izdamo Moskvu?

Oksana

Tako joj i treba!

Stepan

Zakletva je, Oksana, velika stvar.
Car mene neće osloboditi zavjeta, kako sam ja oslobodio tebe.
Ta ne mogu mu vratiti sve ono što sam iz njegove ruke primio.
Šutnja. Spušta se mrak. Negdje u crkvi tiho zvone zvona.

Oksana

Stepane, više nikad nećemo o tome govoriti.

Stepan

Da, ne treba, draga...

(Stanka.) Zašto ne vezeš?

Oksana

Već se ne vidi dobro.

A još je rano za upaliti svijeću.

Stepan

Zapjevaj nešto potihlo, ako možeš.

Oksana

Dobro. (Pjeva tiho.)

„O, kako je lijepo kad brat s bratom pije, ispije jednu, ispije dvije...”

„Sestrice mila...”

(Staje.) Ne mogu.

Možda sam se odvikla od pjevanja. I nešto me steže u prsima. (Kašlje)

Stepan

(zabrinut)

O, voljena, da nisi bolesna?

Oksana

Kako da ne! Nije strašno.

Ulaze majka i Hana, za njima sluge nose zavežljaje s kupljenim stvarima.

Ostavivši zavežljaje, sluge izlaze.

Majka

Dobra večer, djeco!

Zašto ste u mraku?

Stepan

Tako, razgovarali smo o nečemu.

Majka

Ne razgovara se o svemu, mili moji.

Kad bi barem Bog i našoj Hani takvog supruga providio!

Hana

(Tog trena pali svijeću i otvara zavežljaje s kupljenim stvarima.)

Pogledaj, Oksana, što smo kupili!

(Oksana dolazi.)

Ovo je za bundu, a ovo za ljetnu haljinu, a ovo za svečanu kapu.

Zar nije lijepo? Išli smo čak kod stranih trgovaca.

Oksana

(ushićeno)

Lijepo, lijepo! Bit ćeš lijepa mladenka!

Zaplesat ću na tvojoj svadbi!

Nek se Moskovke ne čude!

Hana

Volim kad si tako vesela,

tužno mi je kad sjediš pokunjeno.

Majka

Zaista, čemu tuga?

Vi ste mladi ljudi...u kući je mir...

Oksana

(slaže se)

Iza kuće je lijepo...

Hana

(ne primjećujući ironiju)

Naravno, sestro,

da vidiš koliko se trgovaca tamo skupilo!

Zašto nisi išla s nama?

Oksana

Htjela sam izvesti do kraja,

a sutra ću ići posvuda, kupit ćemo cijelu Moskvu!

Napravit ću si brokatnu svečanu kapu! Može li, Stepane?

Stepan

Zašto ne bi moglo?

Oksana

(plješće i zapjeva)

„Nek' živim dugo tako, ako mi je muž dobar jako!“

Majka

(tiho se smijući)

Žena ti je dovitljivica, sinko!

Hana

A kako mi je lijepo pjevala svatovsku!

Sestrice, zapjevaj nam onu, kako kosu raspliću.

Oksana

Neću, tužna je, opet ćeš zaplakati.

Ja ću se pobrinuti za svadbeni kruh ili za tvoje svatove – ti samo slušaj:

(Pjeva jako glasno, na seoski način)

„Ne boj se, majčice, ne boj,

crvene čizmice obuci,

nek' tvoji potplati zazvone,

nek' naš neprijatelj umukne! Oj!“

(uskliknuvši, skače na klupu)

Tako svatovi skaču na klupe!

Stepan

(hvata je i skida sa klupe)

Hajde, Oksano, to je već previše.

Majka

Istina, kćerkice, čut će ljudi...

Oksana

Gle! Pazi! Boljarka se zabavlja!

Zaplešimo sanžarivku¹¹, Hanice!

Hana

(smijući se)

Pa ja ne znam!

Oksana

Naučit ću te!

(Vrti Hanu oko sebe pjevušeći)

„Igraj, igray, gospodarice,

neka naša tuga nestane,

igray, igray, gospodarice!“

Što ti radiš, Stepane? Pomozi nam pjevati!

(Smije se na sva usta, ali uskoro smijeh prelazi u kašalj. Stepan zabrinuto pohita prema njoj.)

¹¹ Ukrajinski narodni ples (op. prev.).

V

Stepanov vrt. Vrt se nalazi sa stražnje strane kuće. Vide se prozori s rešetkama na teremu kuće i potkrovlje sa stepenicama.

Sa strane je u vrtu napravljena vrtna štalica, sva u zelenilu i cvijeću; u štalici je postavljena velika klupa s jastucima. Iz terema polako vanjskim stubama silaze majka i Oksana. Oksanu vode pod ruku dvije služavke.

Oksana je odjevena u jednostavnu široku kućnu haljinu, bez svečane kape. Oko glave joj je zavezana svileni marama na ukrajinski način. Oksana je bolesna, oči su joj upale, ali izrazito sjajne. Obrazi joj se rumene od bolovanja.

Majka

(Prođe najprije do štale, pokazuje djevojkama na klupu)

Tu posjednite boljarku i možete se vratiti poslu.

Djevojke posjedaju Oksanu i vraćaju se u terem.

Majka

Tu je, kćerkice, ugodnije, nije li? Je li ti lakše disati?

Oksana

Lakše?

(Naslanja se na jastuk.)

Majka

Lezi, lezi, mila moja. Želiš li možda zaspati?

Oksana

Da, zaspala bih...Samo, bojim se..

Majko

Bože pomози! Čega se bojiš?

Oksana

Uvijek sanjam nekakve užase.

Majka

Pomoli se svetom Josipu,
on će sve tvoje loše snove pretvoriti u dobre.

Oksana

Otkad sam ovdje, i snovi su se promijenili...
Tamo sam, kod oca, uvijek sanjala da letim.
Bilo je tako lijepo... A ovdje nisam sanjala ni jednom.

Majka

Vidi, draga, ako sanjaš da letiš, narast ćeš,
zato si to i sanjala kad si bila mala.
Sad više ne rasteš...

Oksana

Da... Sigurno...

Majka

(popravljaajući joj jastuke)
Udobno leži i lijepo zaspi.
(Sjeda pored njezinih nogu.)
A ja ću sjesti ovdje, pomolit ću se da te Bog u snu ozdravi.
(Uzima jantarnu brojanicu i prebire je, tiho šapćući)

Oksana zaspje.

Stepan silazi s trijema. Majka mu ukazuje na to da bi trebao ići polako, a ne bučiti, zatim oprezno ustaje i ide do njega na drugi kraj vrta, dalje od štale.

Majka

(potiho)

Što je rekao taj Nijemac? Ima li nade?

Stepan

Štoviše, kaže: „Bog je svemoguć.“

Majka

Bogme jest! Možda ne bi bilo naodmet
i sve ljudske napore uložiti.

Stepan

Ulaže, mama.

On je obrazovan čovjek...

Što ako je to neka teška bolest?

Majka

I otkud je došla nesreća?

Možda je netko na Haninoj svadbi bacio urok na nju...

Od tada je oslabila.

Stepan

Čini se da je još ranije počelo...

Majka

Stvarno? Ma ne, bila je zdrava...

A što na svadbi... Ma, što taj Nijemac kaže?

Od čega bi to bilo? Od uroka? Možda od straha?

Nažalost, tu nema takvih vračara, kao kod nas, koje bi skinule urok s nje.

Stepan

Ne, majko, ta vraćanja ne bi pomogla.

Takva je to bolest.

Majka

Što je to? Kako se zove?

Stepan

Rekao je: „Vaša supruga pati za zavičajem – to je također bolest.“

I rekao mi je njezino ime na grčkom.

Majka

Ma i da na svim jezicima kaže,

što bi to izliječilo...

Stepan

Rekao je da bi možda i ozdravila

kad bismo je odveli u Ukrajinu.

Majka

Sinko, možda Nijemac ovaj put i govori istinu.

Ona je tako patila, sirota.

Očito da je daleko odvedena...

Ne navikne se svatko na tuđinu. Netko se navikne, a netko...

Stepan

Majko, zamolit ću cara

da nas pusti tastu u posjet – možda nas i pusti?

Majka

Možda i pusti, nema više rata.

Stepan

Reći ću mu da bih trebao odvesti bolesnu suprugu u Kijev

da se pokloni u špiljama pravednicima svetim da je iscijele,

zar ne bi dopustio?

Majka

Trebao bi dopustiti. Grijeh je ljude ne pustiti na bogomolju!

A to si, Stepane, dobro zaključio – molitva će pomoći više od svih lijekova.

(Uzdahnuvši pogleda u nebo.)

Sunce zalazi uvečer. Ti, sine, probudi Oksanu.
Nije dobro predvečer bolestan spavati.
A ja idem skuhati napitak od svibanjskih trava, da navečer može piti.

Stepan

Hvala ti što se brineš za nju.

Majka

Doveli smo tuđe dijete, sine,
treba se za nju pobrinuti.
(Ide u terem.)

Stepan prilazi Oksani i tiho je ljubi. Ona se budi.

Oksana

Jesi li to ti, Stepane?
Vidiš, sanjala sam da je mjesec žarko zasvijetlio u očevom vrtu...

Stepan

(umjetno veselim glasom)
Mjesec, draga?
Čudi me to jer nad tobom je sunce!

Oksana

Možda mjesec tamo svijetli više nego ovdje sunce...

Stepan

Ne tuguj, Oksana,
brzo ćemo opet vidjeti kako u Ukrajini
sja i mjesec i sunce.

Oksana

Kako to? Zar ću umrijeti?
Onda će zasigurno duša poletjeti...

Stepan

Bog ti pomogao, draga!
Zar bih takvo što tebi govorio?
Odlučio sam otići s tobom u posjet tvojima.

Oksana

(ironično)
Velika je stvar što si se toga sjetio!
Car će ti promijeniti mišljenje.

Stepan

Car će dopustiti.
Već se sada u Ukrajini stanje primirilo.

Oksana

(oštro)
Kako kažeš? Primirilo?
Izgubljena je sloboda, Ukrajina je pala na koljena pred Moskvom,
to je tebi mir – ta ruina?
Tako ću se i ja ubrzo primiriti u lijesu.

Stepan

Oživjet ćeš u Ukrajini. Moskva ne može sakriti sunce,
izbljediti šume tvoga zavičaja
niti vesele rijeke isušiti.

Oksana

(potišteno, tvrdoglavo)
Dosta, ni govora. Sad nikamo ne idem.

Stepan

Zašto?

Oksana

Ne želim!

Stepan

Što ti je, Oksana?

Čudno mi je to! Što ti to govoriš?

Oksana

(uzrujavši se, ustaje)

A ja se čudim odakle tebi obraz da se pojaviš u Ukrajini!

Ni u što se nisi miješao dok se krv prolijevala,

dok se tamo u Ukrajini vodila borba za život,

a sad, kad se stanje „primirilo“,

ti ideš tamo upijati sjajno sunce

koje gramzive ruke nisu dotakle

i radovati se u gotovo spaljenoj šumi.

Želiš li pogledati jesu li se na požarištu

naširoko razlile rijeke krvi i suza?

Stepan

Sada prigovaraš...

A kako si mi sama davno rekla

da možeš uzeti samo ruku čistu od krvi?

Oksana

Istina, rekla sam... Mi jedno drugo zaslužujemo.

Bojali smo se prolijevanja krvi i Tatara

i mučenja i licemjernog obećanja

i moskovskih špijuna, samo nismo razmislili,

što će biti ako se sve primiri... Stepane, daj ruku!

Stepan

Zašto?

Oksana

Ne želiš?

Stepan

Ne, zašto? (daje ruku Oksani)

Oksana

(gleda svoju i Stepanovu ruku)

Čini se da su ruke čiste, međutim,

sve mi se priviđa da ih nije prekrila krv, nego...

kao nekakva hrđa...kakva bude na starim sabljama, znaš?

(Pušta mu ruku i ponovno liježe. Govori sporije, tromije, sa stankama).

Otac je imao takvu veliku sablju... Bacio je...

Brat i ja smo je pronašli... Htjeli smo se igrati rata...

Nismo je izvukli... Ostala je u koricama... Zahrđala.

Tako smo i mi... Srasli kao sablja s koricama... Zauvijek... Oboje hrđavi...

Stepan

Ti, Oksana, ubijaš riječima.

Oksana

Samo to i znam, i ništa više.

Nešto i ja trebam znati...

(Šutnja.) Kad umrem, nemoj opet uzeti Ukrajinku,

bolje uzmi Moskovku¹²...

Stepan

Oksana!

Oksana

Sve mi ubijamo riječima,

a tu su žene plahe, boje se...

¹² Ruskinju (op. prev.).

Stepan

(mučno)

Ta poštedi se,
i mene barem malo!

Oksana

Previše sam štedjela... To i je najgore...
Kad bih imala snage ne štedjeti,
trgnuli bismo se iz ove tiranije i ti bi se oslobodio hrde...
A ovako je već jasno: ni sebi ni ljudima!

Stepan

Oksanice! Otići ćemo u Ukrajinu!
Molim te! Tamo su majka i otac, obitelj, prijatelji,
tamo ćeš se s njima razveseliti.

Oksana

(okreće se)
Ja im u oči ne smijem pogledati...

Stepan

U Kijev ćemo otići,
pomolit ćemo se da nam Bog oprost
i da tebi zdravlje vrati!

Oksana

Zašto?
Kome trebam ja i to moje zdravlje?

Stepan

Meni, jedina moja!
Tako te volim!

Oksana

Čini ti se. Ti mene žališ, ali voljeti...

Nemaš razloga za to...

Sad sam zla postala, ćudljiva...

Stepan

Ne, ne, lijepa moja!

Oksana

Ja lijepa? Ako je ikad ljepote i bilo,
odavno mi je s lica spala...

Stepan

(gladi joj ruku, nisko spustivši glavu)

Povrjeđuješ se time.

Ne treba toliko govoriti...

Oksana

Istina...

Stepan

Čemu to mučenje riječima, draga?

Već nas je sudbina tako teško kaznila
da će nam Bog zasigurno sve grijehе oprostiti.

Netko gubi krv iz rana, a mi iz srca.

Tko je prognan, bio je zatvoren u tamnicu,
a mi smo nevidljive okove nosili.

Netko je u borbi imao minutu sreće, a nas je teški,
strašni umor mučio,
i nismo imali snage taj umor savladati....

Oksana

(mirnije i nježnije nego do sada)

Da, to je istina. Ali nitko to neće shvatiti dok smo živi.

Dakle, treba umrijeti. Ti ćeš sigurno poživjeti duže nego ja,
u tvoje ću ruke dati svoju oporuku,
a ti je predaj obitelji i braći koji su preživjeli.

Stepan

(s gorkom tugom)
Radije bih ja tebi to rekao!

Oksana

(ustaje i privuče ga k sebi)
Ne, dragi, ti si potrebniji na svijetu,
ti imaš još za koga i za što brinuti.
Nisi postao borac, pa ćeš se poslije rata poraženima smilovati, kao što već jesi...
Nisu svi na bojištu poginuli, puno je ranjenih...
Pomoći ćeš im možda ponekad da se oporave... Kad se vrate u rat,
bit ćeš im u dobrom sjećanju... A ako i ne – ne žali što si pomogao.

Zagrlivši se, sjede neko vrijeme šutke.

Stepan

(Ustaje i pruža Oksani ruku)
Hajd'mo, uvest ću te u kuću.
Pogledaj, sunce već zalazi.

Oksana

Hajd'mo.
(Oslanjajući se na Stepanovu ruku, ide prema kući. Ne došavši do trijema, zastane i okrene se, gledajući sunce u zalazu koje već nestaje na obzoru)
Dobra večer, sunce! Odlaziš na zapad... Pozdravi Ukrajinu kad je vidiš!

27.-29. IV. 1910.

Розділ 3 Переклад розмовної лексики з української мови на хорватську (на матеріалі драматичної поеми Лесі Українки *Бояриня*)

3.1 Розмовний стиль та розмовна лексика

Розмовний стиль – це найдавніший стиль усякої мови. Перші норми слов'янських літературних мов формувалися в розмовному стилі.

Упродовж ХХ-ого століття в українській стилістиці вживалися різні терміни на позначення розмовної мови, що називають її як функціональний різновид національної мови: *народна мова, жива народна мова, народно-розмовна мова, жива народнорозмовна мова, розмовна народна українська мова* і т. д. Зокрема, Михайло Драгоманов часто вживає поняття *жива українська мова* або *жива чоловіча мова*, якими позначає народну розмовну мову певної нації (НАНУ 2007: с. 279).

Завдяки Л. Українці, Т. Шевченку, І. Франку, О. Кобилянській та іншим великим митцям, розмовна мова поширювалася і в писемній формі, тобто в художніх творах. Треба пам'ятати, що завдяки майстерності цих великих митців слова, передусім І. Котляревського і Т. Шевченка, на основі розмовної мови витворено нову українську літературну мову. Писемна розмовна мова – це графічна фіксація живої мови в художній літературі в діалогічній чи монологічній розповідній формах з відтворенням ритмомелодики та кінетичних засобів спілкування (НАНУ 2007: с. 280).

Розмовна мова має дуже широку сферу використання і тому має особливо розгалужену, багату лексику.

Розмовна лексика має заряд емоційності, оцінності та експресивності. Звичайно, емоційно-оцінні й експресивні забарвлення слова можуть змінюватися, зазнаючи впливу контексту й інтонації (Пономарів 2000: с. 103).

Розмовна лексика привносить відбиток середовища, з якого вийшла, і таким чином протистоїть стилістично нейтральній та книжній лексиці (Пономарів 2000: с. 103).

Зауважимо, що розмовним є і слововживання зі зниженим, іронічно-жартівливим, лайливим, фамільярним або пестливим забарвленням, що в словнику може набувати додаткової кваліфікації слова, як-от: *розм. несхв., розм. рідко, розм. жарт., розм. зневажл.* (Бибики 2000: с. 52 – 59)

За словами О. Пономарева, існують два різновиди розмовної лексики: **розмовно-побутова** та **просторічна лексика**, яка часто поєднується з розмовною у художньому і публіцистичному стилях.

Так само і Л. А. Коробчинська у своїй статті про лексику розмовної мови виокремлює три підгрупи в структурі розмовної лексики: 1) власне розмовна лексика, 2) так зване просторіччя, 3) грубе просторіччя або вульгаризми.

3. 1.1 Розмовно-побутова лексика

До розмовно-побутової лексики належать слова, які обслуговують побут, як наприклад: назви їжі, одягу, будівель та їхніх частин, хатнього начиння. Звичайно, ця категорія лексики дуже змінна, бо міняється побут – міняються й реалії, які з ним пов'язані (Пономарів 2000: с. 103).

Відомо, що розмовно-побутова лексика використовується в описах побутових ситуацій, у діалогах, монологів, оскільки вона охоплює широке коло понять повсякденного життя людини. Вона також створює колорит легкої іронії та вводить в атмосферу довірливої розмови, а з її допомогою автор висловлює співчутливе ставлення до своїх героїв (Пономарів 2000: с. 104).

Зв'язок між мовою і культурою яскраво виявляється в реаліях, які позначають у текстах предмети матеріальної культури. Отже, реалії – це дійсні факти з культури, історії країни, її героїв, традицій, звичаїв, побуту (Безобразова, Тупиця 2006: с. 59 – 62).

За допомогою розмовно-побутової лексики автор художнього тексту, у конкретному випадку Леся Українка, створює етномовну картину світу, подаючи читачу буттєву перспективу двох народів – українського та російського. Таким чином, твір починає існувати на межі двох культур та двох мов, а в читача виникає яскрава картина невідомого йому світу.

3.1.2 Просторічна лексика

Просторічна лексика перебуває на межі літературного вжитку, а то й виходить за цю межу. Як необхідні частини просторічної лексики виступають: слова, перекручені з погляду лексичних норм, слова з різко зниженим експресивним забарвленням та невмотивовані росіянізми (Пономарів 2000: с. 105).

Особливістю сучасного українського просторіччя є наявність **росіянізмів**. Зважаючи на те, що дія драматичної поеми *Бояриня* відбувається в XVII-ому столітті, у цій роботі не будемо говорити про невмотивовані росіянізми як один з різновидів просторічної лексики. Однак, росіянізми відіграють важливу роль у розмовній мові

персонажів Лесі Українки, при змалюванні яких авторка завжди використовує росіянізми в негативному контексті. Стилiстична роль слiв iншомовного походження полягає в тому, що вони можуть стати компонентами тропiв та стилiстичних фiгур, а також засобами iронiї й сатири. Завдяки цьому Л. Українка досягла iронiчної забарвленостi дискурсу певних персонажiв.

За словами С. П. Бибики, до просторiчної лексики належать також **вульгаризми** або **грубе просторiччя**. Йдеться про просторiчно-вульгарнi слова, що перебувають за межами лiтературної мови i охоплюють лайки, прокльони, прiзвиська.

Варто зазначити, що просторiчна лексика часто використовується для створення сатиричного та гумористичного ефекту. Вiдомо, що за допомогою цiєї лексики опис персонажiв набуває iронiчно-жартiвливого забарвлення. Таким чином автор може пiдкреслити негативнi характеристики персонажа (Пономарiв 2000: с. 105).

3. 1. 3 Фразеологізми

Осмилення проблем розмовної лексики безпосередньо пов'язане і з фразеологізмами, тобто з народнорозмовною фразеологією (Баранник 2008: с. 24).

Фразеологізм або **фразеологічний зворот** – це особлива одиниця мови, що складається з двох або більшої кількості роздільно оформлених компонентів і характеризується відтворюваністю, цілісністю значення, стійкістю лексичного складу та граматичної будови (Пономарів 2000: с. 120).

Як стверджують дослідники, першоеlement розмовної лексики емоційно-оцінна, тобто експресивна лексика. На лексично-фразеологічному рівні розмовного мовлення слід відзначити велику кількість експресивних та емоційно-оцінних слів і зворотів (Пономарів 2000: с. 17).

Основу народнорозмовної фразеології української мови становлять стійкі словосполучення, відтворювані в ситуативно-конкретизованих варіантах (Баранник 2008: с. 24). Відомо, що фразеологія в ширшому розумінні охоплює прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, максими та сентенції (Пономарів 2000: с. 121).

З метою з'ясування способів перекладу розмовної лексики в цій роботі проілюстровано зразки перекладу окремих прислів'їв (влучних образних висловів, часто ритмічних за будовою, що мають повчальний зміст і які синтаксично закінчені) і приказок (образних висловів, нерідко римованих, близьких до прислів'їв, але без повчального змісту) з драми *Боярина* (Пономарів 2000: с. 121).

3. 2 Аналіз способів перекладу розмовної лексики з української мови на хорватську (на матеріалі перекладу драматичної поеми Лесі Українки *Бояриня*)

3. 2. 1 Способи перекладу розмовно-побутової лексики

На основі аналізу перекладу драматичної поеми Л. Українки *Бояриня* хорватською мовою розглядаються різні типи реалій з розмовно-побутової лексики і засоби, які було використано для їх перекладу.

Зважаючи на те, що реалії несуть у собі інформацію про країну, її звичаї та певні особливості побуту, питання перекладу цих культурно-маркованих слів було складне. Завдання перекладача – передати всі особливості тексту-оригіналу, а в контексті перекладу реалій, завдання перекладача полягає в знаходженні та виборі семантико-стилістичного відповідника в цільовій мові (Зорівчак 1989: с. 216). Тому лінгвіст і теоретик перекладу Ю. Найда перекладача називав *довіреною особою автора* (Найда 1978: с. 114–137).

Найбільш поширеними засобами перекладу реалій вважають транскодування (транслітерацію і транскрипцію), калькування, приблизний і трансформаційний переклади (Бархударов 1975: с. 216).

Транскодування (транслітерація і транскрипція)

Відомо, що при *транслітерації* передається засобами мови-перекладу графічна форма слова мови-оригіналу, а при *транскрипції* передається його звукова форма (Абабілова 2014: с. 10).

У ході перекладу на хорватську мову українських ономастичних реалій, тобто власних імен (*Дорошенко* – *Dorošenko*, *Олекса Перебийний* – *Oleksa Perebijnij*, *Виговський* – *Vigovskij*) та топонімів (*Виговщина* – *Vigovščina*) було використано транскрипцію, застосування якої наблизило ці реалії хорватському читачеві.

При перекладі імен історичних осіб та топонімів часто було застосовано поєднання транскрипції та пояснення в коментарі.

Власне ім'я *Перебийниха* було транскрибовано, а з метою збереження значення українського суфікса *-иха* було додано скорочене слово *gđa*, яке використовується в хорватській мові для позначення слова *пані* (хорв. *gospoda*).

Основну форму власних імен було перекладено з використанням транскрипції, а для їх зменшувальних форм було обрано хорватські еквіваленти, що відповідають нормам хорватської мови (як у випадку *Івась* – *Ivica*), тому що хорватська мова не має

таку саму систему назв або не користується зменшувальними формами в такій мірі, як українська.

У процесі перекладу пестливих імен, певні конотації, важливі для розуміння як українсько-російських стосунків цього періоду, так і сімейних стосунків персонажів цього твору, були втрачені через такий спосіб перекладу.

У таблиці нижче подано кілька прикладів перекладу ономастичних реалій (власних імен та топонімів), виявлених при перекладі драматичної поеми *Бояриня*.

Власне ім'я	Переклад
1. Олекса Перебійний <i>Садок перед будинком не дуже багатого, але значного козака з старшини Олекси Перебійного.</i>	1. Oleksa Perebijnij <i>Vrt pred kućom ne tako bogatog, ali uglednog pukovnika Olekse Perebijnog.</i>
2. Перебійниха <i>Перебійниха: Ото б таки! Ще в нас у хаті стане для гостя місця!</i>	2. gđa Perebijniha <i>gđa Perebijniha: Zašto bi! U našoj kući ima još mjesta za goste!</i>
3. Дорошенко <i>Не здивуйте ж, як ми відкинемось до Дорошенка!</i>	3. Dorošenko <i>Nemojte se čuditi ako mi odemo Dorošenku!</i> <i>*Ukrajinski hetman od 1665. do 1676. godine koji se borio za neovisnost Ukrajine (op. prev.).</i>
4. Богдан <i>Старий Богдан уже ж був не дурніший від нас з тобою, а проте ж і він не вдержався при власній силі.</i>	4. Bogdan <i>Stari Bogdan* nije bio blesaviji od nas dvojice zajedno, a ipak nije izdržao.</i> <i>*Bogdan Hmeljnicki – ukrajinski hetman (op. prev.).</i>
5. Виговщина <i>Самі здорові, знаєте, — садибу</i>	5. Vigovščina <i>Znate, imanje su nam sravnili sa zemljom još</i>

сплюндровано було нам до цеглини ще за Виговщини .	za vrijeme Vigovščine *. * <i>Vigovščina</i> – vrijeme vladanja ukrajinskog hetmana Ivana Vigovs'kog, nasljednika Bogdana Hmeljnickog (op. prev.).
6. Івась, змениш. від Іван Чому ж би не Івась ?	6. Ivica, dem. od Ivan <i>Zašto ne bi bio Ivica?</i>
7. Ванька, рос. змениш. від Іван Я мало що Вкраїну пам'ятаю, а Ванька тут уже й вродився.	7. Vanjka, rus. dem. od Ivan <i>Malo se Ukrajine sjećam, a Vanjka se ovdje već rodio.</i>
8. Стьопка, рос. змениш. від Степан Ось ти млієш з огиди, що тебе якийсь там дід торкне губами, а як я повинен "холопом Стьопкою " себе взивати та руки цілувати, як невільник, то се нічого?	8. Stjopka, rus. dem. od Stepan <i>Tebi se gadi što će te neki starac dotaknuti usnama, a to što sam se ja dužan zvati "kmet Stjopka" i ljubiti ruke kao rob, to nije ništa?</i>

Таблиця 3.3.1.1

Відомо, що використання тільки одного способу перекладу реалій може бути причиною втрати національного колориту. Тому при перекладі лексики, що позначає різноманітні українські (або російські) реалії часто було застосовано транскрипцію, а також було подано виноски з поясненням їх значень, як наприклад: *варенуха* – *varenuha*, або російське слово *терем* – *terem*. При перекладі було збережено вказаний росіянізм, а у виносці було подано пояснення. Такий прийом було використано з метою збереження національного колориту драматичної поеми *Бояриня*.

Приклади такого способу перекладу подано в таблицях у кінці останнього абзацу.

Калькування – це передача іншомовних реалій за допомогою заміни їх складових частин (морфем або слів) прямими лексичними відповідниками в мові перекладу (Абабілова 2014: с. 10). Таким чином створюється нова лексична одиниця. При перекладі *Боярині* прийом калькування не було застосовано.

Приблизний переклад – це пошук найближчого за значенням відповідника в мові перекладу лексичної одиниці мови оригіналу, яка не має точних відповідників у мові перекладу (Бархударов 1975: с. 96–106).

На думку Р. П. Зорівчак, приблизний переклад охоплює три види перекладу:

- **узагальнення (гіперонімічне перейменування)** – це обрання загальнішого еквівалента реалії з ресурсів цільової мови. При такому перекладі втрачається деяка частина інформації та національне забарвлення реалії (Зорівчак 1989: с. 104–109).

При перекладі *Боярині* узагальнення було застосовано в наступних прикладах: *намітка* – *marata*, *кичка* – *svečana kara*, *сіни* – *prolaz*. *Намітка* та *кичка* представляють головний убір заміжньої жінки. Цю інформацію було втрачено при застосуванні узагальнення як способу перекладу.

Крім того, *узагальнення* було застосовано також при перекладі слова *сіни*, яке було перекладено хорватським словом *prolaz*. За *Словником української мови*, *сіни* – це нежила частина селянських хат і невеликих міських будинків, яка з'єднує жиле приміщення з ганком, рундуком або ділить хату, будинок на дві половини (Т 9, 178: с. 225).

- **використання ситуативного відповідника (функціонального аналога)** – це підбір еквівалента реалії в цільовій мові, який найближче підходить за виконуваними функціями та конотаціями (Зорівчак 1989: с. 132–135).

При перекладі етнографічних реалій, у конкретному випадку назв одягу, найчастіше було застосовано *приблизний переклад*, точніше використання функціонального аналога. Зважаючи на те, що не можна завжди знайти хорватські відповідники назв українського одягу, було вирішено використати окремі хорватські регіоналізми, які зустрічаються переважно в Далмації та Славонії, як наприклад: *кораблик* – *rovezača*, *шнурівка* – *prsluk*.

- **описовий переклад або дескриптивна перифраза** – це описовий зворот, за допомогою якого явище, предмет, особа, реалія називається не прямо, а описово, через характерні їй риси (Виноградов 1978: с.104).

Застосування цього прийому веде до повної втрати національного колориту реалії. Найяскравіший приклад такого перекладу є українська реалія *коровайниця* (жінка, що виготовляє коровай), тобто фраза *бути коровайницею*, яку було перекладено фразою *pobrinuti se za svadbeni kruh*.

Способи перекладу етнографічних реалій розмовно-побутової лексики проілюстровано в таблицях, поданих нижче.

Назва одягу	Переклад
1. намітка, -и, жін., <i>заст.</i> <i>Мати Степанова і Оксана увіходять убрані по-українськи, – мати в намітці і в темній сукні з широким виложистим коміром.</i>	1. marama, ž. <i>Stepanova majka i Oksana ulaze u ukrajinskim nošnjama – majka s maramom na glavi i u tamnoj haljini sa širokim ovratnikom.</i>
2. кораблик, -а, чол., <i>заст.</i> <i>Оксана в кораблику, в шнурівці та в кунтуші.</i>	2. povezača, ž. <i>Oksana s povezačom na glavi, u prsluku i ukrajinskom kaftanu.</i>
3. шнурівка, -и, жін., <i>заст.</i> <i>Оксана в кораблику, в шнурівці та в кунтуші.</i>	3. prsluk, m. <i>Oksana s povezačom na glavi, u prsluku i ukrajinskom kaftanu.</i>
4. кунтуш, -а, чол. <i>Оксана в кораблику, в шнурівці та в кунтуші.</i>	4. ukrajinski kaftan, m. <i>Oksana s povezačom na glavi, u prsluku i ukrajinskom kaftanu.</i>
5. жупан, -а, чол., <i>заст.</i> <i>Адже й старенький мій – нехай царствує! – в козацькому жупані вік дожив, так і на смерть його я нарядила – в мережану сорочку...</i>	5. župan, m. <i>Ta i stari je moj – pokoj ti duši! – u kozačkom županu život priveo kraju, tako sam ga i za smrt uredila – u vezenu košulju.</i>
6. мережана сорочка, -и, жін. <i>Адже й старенький мій – нехай царствує! – в козацькому жупані вік дожив, так і на смерть його я нарядила –</i>	6. vezena košulja, ž. <i>Ta i stari je moj – pokoj ti duši! – u kozačkom županu život priveo kraju, tako sam ga i za smrt uredila – u vezenu</i>

в мережану сорочку...	<i>košulju.</i>
7. підситок, -а, чол. <i>Ото й на голову такий підситок надіти треба?</i>	7. mrežica, ž. <i>Treba li i navući mrežicu na glavu?</i>
8. намисто, -а, сер. <i>Дам тобі й намисто, ще й коси у дрібушки заплету, вберу тебе, неначе гетьманівну.</i>	8. ogrlica, ž. <i>Dat ću ti i ogrlicu, još ću ti sitne pletenice isplesti, obući ću te kao hetmanovu kćer.</i>
9. літник, -а, чол. <i>Се на шубу, а се на літники, а се на кичку.</i>	9. ljetna haljina, ž. <i>Ovo je za bundu, a ovo za ljetnu haljinu, a ovo za svečanu kapu.</i>
10. кичка, -и, жін., діал. <i>Се на шубу, а се на літники, а се на кичку.</i>	10. svečana kapa, ž. <i>Ovo je za bundu, a ovo za ljetnu haljinu, a ovo za svečanu kapu.</i>

Таблиця 3.3.1.2

Реалія	Переклад
1. варенуха, -и, жін. <i>Боярам, видко, вже запах медок та варенуха, отже, роздобрились та й мовили ...</i>	1. varenuha, ž. <i>Očito je boljarima miris medovine i varenuhe* već popravio raspoloženje pa kažu ...</i> <i>*Ukrajinska rakija od meda i suhog voća (op. prev.)</i>
2. терем, -у, чол. <i>Спочину трохи, поки йти у терем...</i>	2. terem, m. <i>Otpočinut ću malo dok ne krenemo u terem.*</i> <i>* Gornji kat boljarske kuće (op. prev.)</i>

3. коровайниця, -і, жін. бути коровайницею <i>Я зараз коровайницею буду</i> <i>або приданкою – ти тільки слухай...</i>	3. pobrinuti se za svadbeni kruh <i>Ja ću se pobrinuti za svadbeni kruh ili za tvoje svatove – ti samo slušaj...</i>
4. сіни, -ней, мн. <i>Оглядає сіни через двері, потім замикає двері на замок і зачиняє вікна</i>	4. prolaz, m. <i>Promatra prolaz kroz vrata, zatim zaključava vrata i zatvara prozore.</i>

Таблиця 3.3.1.3

Ще одним способом перекладу реалій є **трансформаційний переклад** – це перебудовування синтаксичної конструкції речення, вживання лексичних заміन вихідного слова (Абабілова 2014: с. 11).

При перекладі драматичної поеми *Бояриня* цей прийом не було застосовано.

3. 2. 2 Способи перекладу просторічної лексики

При перекладі просторічних слів з драматичної поеми *Боярина* було застосовано нейтралізацію, приблизний переклад, тобто використання функціонального аналога та описовий переклад.

Нейтралізація – це спосіб перекладу, при якому забарвлена мовна одиниця в перекладі відтворюється не просторіччям і характеризується втратою конотації (Комарова 2009: с. 269). З одного боку, подана інформація мусить бути зрозумілою для читача, але з іншого боку, перекладач повинен зберігати у своєму перекладі національно-історичний колорит твору. Очевидно, що такий спосіб перекладу створив додаткові труднощі при перекладі, тому що таким чином при перекладі було втрачено конотацію кількох лексичних одиниць, яка важлива для розуміння проблеми російсько-українських відносин. Цю проблему ми вирішили розв’язати за допомогою виноска. У тексті ми намагалися пояснити читачу конотацію, яка втрачена нейтралізацією, як наприклад, при перекладі наступного слова з різко зниженим експресивним забарвленням:

хохлуша – *Ukrajinka*.

Крім нейтралізації, при перекладі слів з різко зниженим експресивним забарвленням, росіянізмів та грубого просторіччя, тобто лайливих слів у конкретному випадку, було застосовано також приблизний переклад, точніше – функціональний аналог.

Щодо українських просторічних слів, які були перекладені на хорватську мову за допомогою приблизного перекладу, конотацію було втрачено тільки при перекладі росіянізмів, тому що в цьому творі росіянізми було застосовано для створення іронічної забарвленості.

У таблиці, поданій нижче, проілюструємо переклад українського просторіччя на хорватську мову.

Слова, перекручені з погляду лексичних норм	Переклад
1. тута, присл. <i>Ти думаєш, як я тепер поїду від тебе геть, то не лишиється тута моя душа?</i>	1. ovdje, pril. <i>Razumiješ li, kako ću sada otići od tebe, neće li moja duša ovdje ostati?</i>

Таблиця 3.2.2.1

Слова з різко зниженим експресивним забарвленням	Переклад
1. зайда, -и, чол. і жін., розм. <i>Хто я для тебе? Зайда, заволока...</i>	1. dotepenac, m., pejor., reg. <i>Što sam ja za tebe? Dotepenac, dotepuh...</i>
2. заволока, -и, чол. і жін., зневажл. <i>Хто я для тебе? Зайда, заволока...</i>	2. dotepuh, m., pejor., reg. <i>Što sam ja za tebe? Dotepenac, dotepuh...</i>
3. холопка, -и, жін., образно <i>Я не холопка з вотчини твоєї!</i>	3. kmetica, ž. <i>Nisam ja kmetica s tvoje djedovine!</i>
4. панянка, ірон., зневажл., образно <i>Не думай, ніби я пуста панянка, що тільки має на умі забави та залицяння.</i>	4. gospođica, ž. <i>Ni ne pomišljaj, kao da sam ja isprazna gospođica/udavača? kojoj su na pameti jedino razonoda i udvaranje.</i>
5. хохлуша, рос., заст. <i>Сьогодні в церкві що шепоту було навколо нас: «Черкашенки! Хохлуши!»</i>	5. Ukrajinka, ž. <i>Danas su u crkvi oko nas šaputali: «Čerkeskinje! Ukrajinke!» *</i> <i>* U originalu hohluša – pogrđni naziv za Ukrajinke (op. prev.).</i>

Таблиця 3.2.2.2

Росіянізм	Переклад
1. парнішка, -и, жін. <i>Нехай собі парнінка сидить у тебе хоч і до від'їзду.</i>	1. mladac, m., pejor. hip. iron. <i>Neka mladac bude kod tebe ako treba i do odlaska.</i>
2. казна, -и, заст. <i>Якби таких було між нами менше, що, дома чесний статок прочесавши, понадились на соболі московські</i>	2. država, ž. <i>Kad bi među nama bilo manje takvih koji su se, potrativši svoj časni imetak, polakomili za moskovskim samurima i prosjačili od države...</i>

<i>та руки простягали до тієї «казни», як кажуть москалі...</i>	
---	--

Таблиця 3.2.2.3

Грубе просторіччя Лайливі слова	Переклад
1. <i>Нехай йому абищо!</i>	1. <i>Nek' ide k vragu!</i>
2. <i>Ей, де там в ката!</i>	2. <i>Jest, vraga!</i>

Таблиця 3.2.2.4

3. 2. 3 Способи перекладу фразеологізмів

Для досягнення максимальної адекватності при перекладі фразеологізмів з української на хорватську мову було застосовано наступні види перекладу фразеологізмів (Дьоміна 2001: с. 80):

- **аналог** – зворот, який за значенням адекватний українській, але по образній основі відрізняється від неї повністю або частково. Аналог було застосовано при перекладі наступних українських фразеологізмів на хорватську мову: *балачки провадити* – *pričati Markove konake*, *зажигати хліба-солі* – *Dobrodošli!*, *залягатися сміхом* – *smijati se na sva usta*, *опускати руки* – *pasti u očaj*, *З вовками жий, по-вовчи й ви* – *U Rimu budi Rimljanin*, *Що сторона – то звичай, а що город – то й норов* – *Naš zavičaj – naš običaj*.

- **описовий переклад** – переклад шляхом передачі змісту українського звороту вільним словосполученням. Описовий переклад застосовується тоді, коли в мові відсутні еквіваленти та аналоги, як наприклад, при перекладі наступного фразеологізму: *Спасибі, за хліб, за сіль!* – *Hvala što ste me ugostili!*

- **антонімічний переклад** – це передача негативного значення за допомогою стверджувальної конструкції або навпаки. Найяскравіший приклад антонімічного перекладу українського фразеологізму з драматичної поеми *Бояриня* на хорватську мову: *сидіти-сидіти у занічку* – *ni u što se ne miješati*.

Згідно з типологією російської дослідниці Т. Дьоміної, до прийомів перекладу фразеологізмів належать (Дьоміна 2001: с. 80):

- **еквівалент** – наявний у вихідній та цільовій мовах адекватний фразеологічний зворот, що співпадає із зворотом вихідної мови за змістом, наприклад: *as cold as ice* – *холодний як лід*, *the salt of the earth* – *сіль землі*.

- **калькування** – спосіб перекладу фразеологізмів, який застосовується в тих випадках, коли перекладач хоче виділити образну основу фразеологізму, або коли зворот вихідної мови не може бути перекладений за допомогою інших видів перекладу, наприклад: *the moon is not seen when the sun shines* (прислів'я) – *коли світить сонце, місяця не видно*.

- **комбінований переклад** – спосіб перекладу фразеологізмів, який застосовується у тих випадках, коли аналог у цільовій мові не повністю передає значення фразеологізму вихідної мови або ж має інший специфічний колорит місця й часу. Тому комбінується калькований з описовим перекладом і додається аналог

цільової мови для порівняння, наприклад: *to carry coals to Newcastle* – *возити вугілля в Ньюкасл*, тобто возити що-небудь туди, де цього і так достатньо (рос. *ехать в Тулу со своим самоваром*).

У таблицях нижче подані приклади перекладу фразеологізмів, прислів'їв та приказок, виявлених при перекладі драматичної поеми *Бояриня*.

Фразеологізм	Переклад
1. балачки провадити <i>Дивись, уже спорудила й вечерю, поки ми там на цвинтарі балачки провадили.</i>	1. pričati Markove konake <i>Pogledaj, već je i večeru priredila, dok smo mi na groblju Markove konake pričali.</i>
3. зажити хліба-солі <i>Боярине, прошу зажити з нами хліба-солі.</i>	3. Dobrodošli! <i>Boljaru, dobrodošli!</i>
4. хліб-сіль водити <i>Таж зо мною небіжчик батько твій хліб-сіль водив, укупі ми й козакували.</i>	4. prijateljevati <i>Tako je sa mnom tvoj pokojni otac prijateljevao, a zajedno smo i bili kozaci.</i>
5. Спасибі, за хліб, за сіль!	5. Hvala što ste me ugostili!
6. стати на заваді <i>Якби лиш я не став вам на заваді...</i>	6. smetati <i>Nadam se da vam ne smetam...</i>
7. опускати руки <i>Степан опускає руки.</i>	7. pasti u očaj <i>Stepan pada u očaj.</i>
8. залягатися сміхом <i>Залягається сміхом, що згодом переходить у кашель.</i>	8. smijati se na sva usta <i>Smije se na sva usta, ali uskoro smijeh prelazi u kašalj.</i>
9. сидіти в запічку <i>Сидів-сидів у запічку московським, поки лилася кров, поки змагання велося за життя там, на Вкраїні, – тепер, як «втихомирилось», ти їдеш туди ясного сонця заживати, що не дістали руки</i>	9. ni u što se ne miješati <i>Ni u što se nisi miješao dok se krv prolijevala, dok se tamo u Ukrajini vodila borba za život, a sad, kad se stanje «primirilo», ti ideš tamo upijati sjajno sunce koje gramzive ruke nisu dotakle i radovati se</i>

загребуці, та гаєм недопаленим втішатись.	<i>и gotovo spaljenoj šumi.</i>
--	---------------------------------

Таблиця 3.3.3.1

Прислів'я	Переклад
1. З вовками жий, по-вовчи й вий.	1. <i>U Rimu budi Rimljanin.</i>

Таблиця 3.3.3.2

Приказка	Переклад
1. <i>Що сторона – то звичай, а що город – то й норов.</i>	1. <i>Naš zavičaj – naš običaj.</i>

Таблиця 3.4.1.3

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Аналізуючи способи перекладу розмовної лексики з української мови на хорватську на матеріалі перекладу драматичної поеми Лесі Українки *Бояриня*, ми переконались, що роль розмовної мови в цьому творі полягає в стилізації українського колориту, етнічного самоусвідомлення та історичного тла періоду Руїни.

З метою пошуку оптимальних способів перекладу розмовної лексики у вступній частині цієї дипломної роботи ми поставили перед собою питання: *Як перекладати українську розмовну мову не втрачаючи її різні конотативні значення?*

Щодо способів перекладу трьох різновидів розмовної лексики, виявлених в ході перекладу, тобто розмовно-побутової, просторічної лексики та фрезологізмів, було застосовано декілька способів перекладу.

У ході перекладу на хорватську мову українських ономастичних реалій, тобто власних імен та топонімів, було використано транскрипцію, застосування якої наблизило ці реалії хорватському читачеві.

Основну форму власних імен було перекладено з використанням транскрипції, а для їх зменшувальних форм було обрано хорватські еквіваленти, що відповідають нормам хорватської мови, проте через такий спосіб перекладу певні конотації, важливі для розуміння як українсько-російських стосунків цього періоду, так і сімейних стосунків персонажів цього твору, були втрачені.

При перекладі імен історичних осіб та топонімів часто було застосовано поєднання транскрипції та пояснення в коментарі.

У ході перекладу на хорватську мову українських етнографічних реалій, у конкретному випадку назв одягу, найчастіше було підбрано функціональні аналоги. Крім функціонального аналога, при перекладі етнографічних реалій було використано узагальнення та описовий переклад, але, на нашу думку, застосування цих прийомів веде до повної втрати національного колориту реалії.

При перекладі українського просторіччя найчастіше було застосовано нейтралізацію. Це призвело до втрати конотативних значень кількох лексичних одиниць, важливих для розуміння проблеми російсько-українських відносин періоду Руїни. Саме тому для пояснення іронічної забарвленості, яку було втрачено нейтралізацією, було додано виноски.

Крім нейтралізації, при перекладі слів з різко зниженим експресивним забарвленням, росіянізмів та грубого просторіччя, тобто лайливих слів у конкретному випадку, було використано функціональні аналоги.

У процесі перекладу українських фразеологізмів на хорватську мову найчастіше було використано аналог. Крім цього, було застосовано і описовий та антонімічний переклад, але такі способи перекладу в цьому конкретному випадку не були перепорою для збереження українського національного колориту в хорватському перекладі.

Підсумовуючи вищесказане, знову переконуємось, що розмовна мова у драматичній поемі Лесі Українки *Бояриня* не тільки знак національної культури, а й засіб відображення світобачення того самого народу, що підтверджує тезу М. Гайдеггера:

Мова є домівкою буття, а в домівці живе людина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабілова, Н. М., Переклад як засіб міжкультурної комунікації: відтворення реалій як перекладознавча проблема / Філологічні науки, Книга 1, 2017. – С. 113–116.
2. Агеєва, В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в Постмодерній інтерпретації. – Київ: Либідь, 1999. – 264 с.
3. Безобразова, Л. Безеквівалентна лексика у творах М. В. Гоголя та І.П. Котляревського / Лариса Безобразова, Олександр Тупиця / Рідний край: науковий публіцистичний художньо-літературний альманах, 2006. – №1 (14). – С. 59–62.
4. Бирик, С. П. Стилiстична ремарка: дозвiл чи заборона? / Культура слова, 2000. – Вип. 55–56. – С. 52–59.
5. Бондар, М. В. Описовий переклад як спосiб вiдтворення безеквiвалентної турецької лексики в українських художніх перекладах / Science and Education a New Dimension. Philology, II(5), Issue: 28, 2014, – С. 42–46.
6. Гендерна перспектива: збiрник статей / [упоряд. В. Агеєва]. – Київ: Факт, 2004. – 256 с.
7. Забужко, О. За що ми любимо Лесю? Українська жінка як культурний герой: Статя i тiлеснiсть. – Київ, 2004. – С. 36–107.
8. Зорівчак, Р. П. Реалія i переклад (на матерiалі англomовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1989. – 216 с.
9. Кияк, Т. Р., Огуй, О. Д., Науменко, А. М. Теорія та практика перекладу. Пiдручник для студентiв вищих навчальних закладiв. Вiнниця: Нова Книга, 2006. – 592 с.
10. Коптілов, В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. Коптілов. – Київ: Видавництво Київського університету, 1971. – 130 с.
11. Коробчинська, Л. А. Лексика розмовної мови // Питання мовної культури. – Київ: Наукова думка, 1968. – Вип. 2. – С. 3–11.
12. Кушнір, Л. Способи вiдтворення онiмiв i реалiй в українських перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна “The lord of the rings” / Іноземна філологія, 2015. – Вип. 128. – С. 113–123.

13. Мулік, М. Ю. Способи перекладу реалій у романі Д. Брауна «Код да Вінчі» / Вісник Запорізького національного університету 2009, – С. 144–148.
14. Садовнікова, О., Сипченко, І. Актуалізація української національної ідеї в драмі «Бояриня» Лесі Українки: лексико-семантичний і мовностилістичний аспекти // Образ. – 2016. – Вип. 3. – С. 98–104. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obraz_2016_3_13, січень 2018.
15. Снежик, О. П., Федорова, Л. О. *Прийоми приблизного перекладу українських реалій у французькому художньому тексті* / Studia linguistica: збірник наукових праць / КНУ ім. Тараса Шевченка. – Київ: Київський університет, 2011. Вип. 5, ч. 1. – С. 465–470.
16. Українка, Л. Я любила вік лицарства: вибрані твори, Київ: Країна Мрій, 2008. – 365 с.
17. Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / За ред. д-ра філол. наук, проф. С. Я. Єрмоленко. – Київ: Грамота. – 368 с.
18. Шаф, О. В. Творчість Лесі Українки в дзеркалі української феміністичної критики: до питання становлення методу / Таїни художнього тексту, Бюлетень ДАК України. 2010. – № 5. – С. 13.
19. Hrvatski jezični portal. / <http://hjp.znanje.hr/>, листопад 2017.

PE3IOME

SAŽETAK

Tema ovog diplomskog rada su problemi prevođenja razgovornog leksika u dramskoj poemi Lesje Ukrajinke *Boljarka* (*Bojarynja*).

Prvo je poglavlje posvećeno biografiji Lesje Ukrajinke i njezinom stvaralaštvu. Opisan je njezin životni i stvaralački put te su navedena književna djela koja je napisala.

U drugom dijelu nalazi se prijevod dramske poeme Lesje Ukrajinke *Boljarka* s ukrajinskog na hrvatski jezik.

Treće je poglavlje ovog diplomskog rada posvećeno pojmu *razgovorni leksik*, njegovoj klasifikaciji te pregledu i analizi načina prevođenja razgovornog leksika u dramskoj poemi *Boljarka* s ukrajinskog na hrvatski jezik.

Ključne riječi: Lesja Ukrajinka, dramska poema, razgovorni leksik, analiza načina prevođenja.

SUMMARY

The subject of this master thesis is problems of translating conversational lexis in the dramatic poem *The Noblewoman* (*Boyarynja*), written by Lesya Ukrainka.

The first chapter is dedicated to the biography of Lesya Ukrainka and it traces her creative work and lists her published works.

The translation of the dramatic poem *The Noblewoman* (*Boyarynja*), by Lesya Ukrainka from Ukrainian language into Croatian is presented in the second chapter.

The third chapter of this master thesis is dedicated to the notion of conversational lexis, its classification and to the analysis of methods of translating conversational lexis in the dramatic poem *The Noblewoman* (*Boyarynja*) from Ukrainian language into Croatian.

Keywords: Lesya Ukrainka, dramatic poem, conversational lexis, analysis of methods of translating.